

ความหลากหลายของรสนิยมทางเพศที่พบในสมัยพุทธกาล

สุมาลี มหณรงค์ชัย*

คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ธนสิทธิ์ ฉัตรสุวรรณ

สถาบันพระไตรปิฎกศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วันที่รับบทความ 13 มิถุนายน พ.ศ. 2567

วันที่แก้ไขบทความ 1 สิงหาคม พ.ศ. 2567

วันที่ตอบรับบทความ 8 สิงหาคม พ.ศ. 2567

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้ศึกษาความหลากหลายของรสนิยมทางเพศผ่านชื่อบาลีที่ใช้เรียกบุคคลผู้มีรสนิยมทางเพศแตกต่างจากแบบเพศคู่ปกติซึ่งรับรู้โดยชุมชนสงฆ์ในสมัยพุทธกาล โดยเทียบเคียงกับความหมายของเพศ รสนิยมทางเพศ และความหลากหลายทางเพศที่นิยามและจัดประเภทอยู่ในโลกตะวันตกปัจจุบัน เป้าหมายเพื่อทำความเข้าใจบุคคลผู้มีความหลากหลายทางเพศที่พบในพุทธศาสนายุคต้น ผลการศึกษาพบว่า เราสามารถจัดประเภทชื่อเรียกบุคคลผู้มีความหลากหลายทางเพศในพุทธศาสนาโดยใช้เกณฑ์พิจารณาความหลากหลายทางเพศจากตะวันตกได้ และศาสนาพุทธก็มีการจัดระดับเพศวิถีและรสนิยมทางเพศที่ยอมรับได้กับที่ยอมรับไม่ได้โดยใช้การบวชเป็นเกณฑ์ตัดสิน พวกที่ถือว่ามีความหลากหลายทางเพศเกินไปจนไม่สามารถบวชได้ประกอบด้วยกลุ่มของอุกโตพญฺชนกที่มีเพศวิถีแปรปรวนแบบเหวี่ยงไปตามกิเลสที่ผุดขึ้นมาอย่างไม่อาจคาดการณ์ และกลุ่มของบัณฑิตเขาก์ประเภทนปฺงสกบัณฑิตเขาก์ โอปักกมยบัณฑิตเขาก์ และปักขบัณฑิตเขาก์ (ข้างแรม) ที่เชื่อว่า มีเพศวิถีที่บ่งชี้แบบผกผันกับเพศสรีระ ทั้งสองกลุ่มนี้แสดงถึงรสนิยมทางเพศที่แปรปรวนมากจนไม่สามารถกำหนดเพศสรีระและเพศสภาพของบุคคลนั้น ความหลากหลายทางเพศของพวกเขาจึงถูกมองในเชิงลบโดยชุมชนสงฆ์ในสมัยพุทธกาล

คำสำคัญ: รสนิยมทางเพศ; เพศวิถี; ความหลากหลายทางเพศ; อุกโตพญฺชนก; บัณฑิตเขาก์

The Diversity of Sexual Orientation Found in the Buddha's Time

Sumalee Mahanarongchai*
Faculty of Liberal Arts, Thammasat University
Thanasith Chatsuwan
Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Received 13 June 2024

Received in revised 1 August 2024

Accepted 8 August 2024

Abstract

This research article studies the diversity of sexual orientation through Pali names signifying people with sexual orientations diverted from the normal binary, which were perceived and called by monks in the Buddha's time in analogy with the meaning of sex, sexual orientation, and sexual diversity, defined and categorized in the contemporary West. The purpose is to understand people's sexual diversity in early Buddhism. The study reveals that we can categorize people with sexual diversity in Buddhism by applying Western criteria. Also, there is a judgment of acceptable or unacceptable sexuality and sexual orientation made by monks through the allowance for ordination. People who have too much sexual diversity are incapable of being allowed for ordination, consisting of the group of intersexual persons (Ubhatobayañjanaka) who have variant sexuality driven by sudden and unpredictable lust, and the groups of Napuñsakapaṇḍaka, Opakkamiyapaṇḍaka, and Pakkhapaṇḍaka, who are believed to have various types of defective sexuality due to their inverse sexual trajectory against their physical sex. These two groups have immensely variant sexual orientations, unable to determine their sex and gender. Their sexual diversity, thus, is negatively viewed by the Sangha community in the Buddha's time.

Keywords: sexual orientation; sexuality; sexual diversity; Ubhatobayañjanaka; Paṇḍaka

* Corresponding author: sumaleema2@gmail.com

DOI: 10.14456/tujournal.2025.21

ปัญหาและความสำคัญของปัญหา

ในปัจจุบันซึ่งเป็นยุคเริ่มต้นศตวรรษที่ 21 ทั่วโลกได้มีการศึกษาเรื่องเพศและความหลากหลายทางเพศอย่างกว้างขวาง ศัพท์นิยามเกี่ยวกับเพศมีเป็นจำนวนมาก คำสำคัญที่มักได้รับการอ้างถึง ได้แก่ เพศสรีระ เพศสภาพ เพศวิถี รสนิยมทางเพศ และอัตลักษณ์ทางเพศ เป็นต้น ส่วนบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศนั้นก็ถูกนิยามประเภทมากขึ้นเรื่อย ๆ โดยใช้ตัวอักษรย่อกำกับ มีการจัดประเภทปลีกย่อยของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศเพิ่มขึ้นซึ่งนับได้หลายสิบประเภทอย่างไม่เป็นทางการ ทว่าประเภทหลัก ๆ ที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นกลุ่มหลากหลายทางเพศสำคัญในเวลานี้ (2023-2024) ประกอบด้วย LGBTQIA+ (รายละเอียดของแต่ละตัวอักษรจะกล่าวถึงในส่วนเนื้อหา)

รสนิยมทางเพศ (sexual orientation) เป็นคำที่มีความหมายใกล้เคียงกับเพศวิถี (sexuality) และบ่อยครั้งที่สองคำนี้ถูกนำมาใช้แทนกัน เพศวิถีเป็นเรื่องของความสามารถส่วนบุคคลที่จะตอบสนองต่อประสบการณ์เพศทางร่างกาย (Goettsch, 1989) หรือเป็นวิถีทางเพศทั้งหมดที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งแสดงตัวตนทางเพศของเขาออกมา (University of Warwick, 2022) ประกอบเข้าเป็นความรู้สึกที่หล่อหลอมให้เกิดรสนิยมทางเพศบางอย่างขึ้นมา รสนิยมทางเพศจึงเป็นเรื่องของความโน้มเอียงทางอารมณ์ความรู้สึกที่บุคคลต้องการกำหนดรูปแบบและทิศทางให้แก่ความต้องการทางเพศของตนเอง อีกทั้งเป็นความชื่นชอบส่วนบุคคลต่อผู้อื่นที่มีเพศสภาพ (gender) แบบใดแบบหนึ่งหรือหลายแบบ (Simonelli et al., 2023) รสนิยมทางเพศที่แตกต่างนำไปสู่ความหลากหลายทางเพศ ซึ่งปรากฏมากขึ้นและมากขึ้นตั้งแต่ต้นยุคที่มีการบันทึกข้อมูลประวัติศาสตร์เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน

ข้อมูลเกี่ยวกับเพศและบุคคลผู้มีความหลากหลายทางเพศดังกล่าวข้างต้นมาจากโลกตะวันตก เป็นส่วนใหญ่ แต่ประเทศไทยอยู่ในซีกโลกตะวันออกและได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมพุทธมาอย่างยาวนาน เราได้รับรู้ข้อมูลเกี่ยวกับผู้มีความหลากหลายทางเพศภายใต้วัฒนธรรมแบบพุทธศาสนาโดยเฉพาะสังคัม ในสมัยพุทธกาลหลายกรณีผ่านคัมภีร์พระไตรปิฎกและอรรถกถา จุดสนใจที่น่าศึกษาคือ ข้อมูลเกี่ยวกับผู้มีความหลากหลายทางเพศที่เราได้รับรู้ผ่านคัมภีร์พุทธเถรวาทนั้นมีลักษณะคล้ายคลึงกับที่พบในสังคัม ปัจจุบันบ้างหรือไม่ ความหลากหลายทางเพศที่รับรู้ภายในสังคัมสงฆ์สมัยพุทธกาลได้รับการกล่าวถึงอย่างไร มุมมองที่ภิกษุพุทธมีต่อผู้มีความหลากหลายทางเพศในสมัยนั้นเป็นอย่างไร และชื่อเรียกบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศในทางตะวันตกที่กล่าวมาข้างต้นสามารถนำมาเทียบเคียงกับชื่อเรียกบุคคลที่เชื่อว่ามีหลากหลายทางเพศในสังคัมสมัยพุทธกาลตามที่พบในคัมภีร์ทางพุทธศาสนาได้หรือไม่

จากการสืบค้นข้อมูลในคัมภีร์พบว่า ยุคพุทธกาล (คือช่วงเวลาที่ยังทรงพระชนม์ชีพอยู่) มีบันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับบุคคลที่เข้าชายเป็นผู้มีความหลากหลายทางเพศอยู่หลายกรณี บางกรณีเกี่ยวข้องกับชายที่เข้ามาบวชเป็นภิกษุแล้วแต่ต้องการมีเพศสัมพันธ์กับภิกษุหรือกับผู้ชาย (วิ.ม. (ไทย) 4/ 109/ 173-174) บางกรณีเป็นเรื่องของภิกษุหรือภิกษุณีที่อวัยวะเพศเปลี่ยนเป็นแบบตรงข้ามในชั่วข้ามคืน (วิ.ม. (ไทย) 1/ 69/ 57 ; วิ.อ. (ไทย) 1/ 69/ 403) และบางกรณีก็เป็นเรื่องของอุบาสกที่มีใจหลงรักภิกษุ (ขุ.ธ.อ. (ไทย) 1/ 43/307-313) นอกจากนี้ ยังมีคำศัพท์ระบุถึงบุคคลที่มีเพศสรีระและ

เพศสภาพเฉพาะกลุ่ม เช่น บัณฑิตเกาต์ อุกาโตพทย์ชนก นุ่งสกบุคคล ดติยาปกติ ฯลฯ ชื่อเรียกและกรณีซึ่งพบในสมัยพุทธกาลเหล่านี้บ่งชี้ลักษณะทางเพศที่น่าสนใจเมื่อนำมาเทียบกับบุคคลผู้มีความหลากหลายทางเพศตามนิยามตะวันตกในปัจจุบัน หากมีการสำรวจประเภท LGBTQIA+ กับกลุ่มบุคคลที่มีความหลากหลายในรสนิยมทางเพศสมัยพุทธกาล นั้นอาจทำให้เรามองเห็นภาพของความหลากหลายทางเพศที่ไม่ขึ้นกับวัฒนธรรมใดวัฒนธรรมหนึ่งและเป็นสากลมากขึ้น

บทความวิจัยชิ้นนี้ต้องการศึกษาความหมายของเพศที่สัมพันธ์กับกลุ่มบุคคลซึ่งมีความหลากหลายทางเพศตามนิยามที่เป็นสากล จากนั้นจะเทียบเคียงประเภทของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศตามนิยามเหล่านั้นกับประเภทของบุคคลที่เชื่อว่าเป็นผู้มีความหลากหลายทางเพศในทางพุทธศาสนาผ่านชื่อเรียกที่ปรากฏในคัมภีร์สำคัญของพุทธศาสนาเถรวาทที่ใช้ภาษาบาลีเป็นหลัก โดยมีวัตถุประสงค์ของการศึกษาดังนี้

1. ศึกษาความหมายของเพศและรสนิยมทางเพศในกลุ่มบุคคลผู้มีความหลากหลายทางเพศ
2. ศึกษาประเภทของบุคคลผู้มีความหลากหลายทางเพศในทางตะวันตกและในพุทธศาสนา
3. ศึกษาเทียบเคียงรสนิยมทางเพศของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศกลุ่มสำคัญในทางตะวันตกกับชื่อเรียกที่บ่งถึงบุคคลผู้มีความหลากหลายทางเพศในพุทธศาสนา
4. ทำความเข้าใจความหลากหลายทางเพศผ่านชื่อเรียกที่ปรากฏในสมัยพุทธกาล

บทความนี้มีขอบเขตการศึกษาเกี่ยวกับความหมายของเพศที่สัมพันธ์กับบุคคลผู้มีความหลากหลายทางเพศ ซึ่งจะเน้นศึกษาเฉพาะกลุ่มสำคัญคือ LGBTQIA+ เพื่อทำความเข้าใจว่าคุณค่าบุคคลผู้มีความหลากหลายทางเพศประเภทต่าง ๆ นั้นควรถูกเข้าใจด้วยเพศในความหมายใด ที่ผ่านมาในซีกโลกตะวันตกมีการจัดประเภทเพศวิถีและรสนิยมทางเพศไว้หลากหลายมาก ข้อมูลบางแห่งแบ่งชอยเพศวิถีไว้มากกว่า 40 แบบโดยหลายแบบมีลักษณะทับซ้อนใกล้เคียงกันมาก

เนื่องจากวัตถุประสงค์ของบทความนี้ต้องการศึกษาเทียบเคียงรสนิยมทางเพศของผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศกลุ่มสำคัญในทางตะวันตกกับชื่อเรียกที่บ่งถึงผู้มีความหลากหลายทางเพศในพุทธศาสนา โดยเน้นเฉพาะชื่อเรียกบุคคลเหล่านี้ที่เป็นชาวบ้านในสมัยพุทธกาลและรับรู้ผ่านสังคมผู้วิจัยจึงขอใช้เกณฑ์แบ่งประเภทรสนิยมทางเพศที่จัดทำและเผยแพร่โดย San Diego State University (SDSU) เพราะมีความกระชับและครอบคลุมในระดับหนึ่ง อย่างไรก็ตาม มีข้อพิงสังเกตประการหนึ่งคือ ภายในเกณฑ์จำแนกรสนิยมทางเพศชุดนี้ไม่มีคำว่า โฮโมเซ็กชวล (homosexual) ซึ่งใช้กันมากในภาษาชาวบ้าน เหตุผลคือคำนี้ถือเป็นคำแสลงสำหรับผู้คนจำนวนมากในปัจจุบัน อีกทั้งรสนิยมทางเพศแบบโฮโมเซ็กชวลสามารถจัดอยู่ในกลุ่มย่อยของรสนิยมทางเพศแบบโมนเซ็กชวล (monosexual) ที่ชอบแบบรักร่วมหนึ่งเพศนั่นเอง

ระเบียบวิธีวิจัย

วิธีการศึกษาของบทความนี้เป็นแบบวิจัยเอกสาร (documentary research) เน้นการวิเคราะห์และทำความเข้าใจต่อความหลากหลายทางเพศและกลุ่มบุคคลผู้มรสนิยมทางเพศหลากหลายผ่านชื่อเรียกขานในปัจจุบันรวมทั้งชื่อบาลีในพุทธศาสนา เป้าหมายเพื่อขยายขอบเขตความเข้าใจเรื่องเพศ

และความหลากหลายทางเพศ ตลอดจนแก้ปัญหาบางอย่างที่พบในสังคมพุทธไทยปัจจุบัน เช่น บุคคลที่มีรสนิยมทางเพศที่แตกต่างจากเพศคู่ หญิง-ชาย แบบใดสามารถยอมรับให้บวชในทางพุทธศาสนาได้ หรือบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศประเภทที่ชาวพุทธเชื่อว่าหนักหนาจนหลุดพ้นไม่ได้นั้นเป็นเพราะสาเหตุใด ฯลฯ

หลักฐานที่ใช้ในการศึกษาคือคัมภีร์สำคัญของพุทธศาสนาเถรวาท ได้แก่ พระวินัยปิฎกฉบับบาลีและแปลไทย รวมทั้งคัมภีร์อรรถกถาและฎีกาที่ชาวพุทธเถรวาทยอมรับ แต่หลายเล่มยังไม่มีแปลเป็นภาษาไทย ซึ่งการที่มีกลุ่มคัมภีร์บาลีที่เกี่ยวข้องหลายชิ้นยังไม่ได้รับการแปลเป็นภาษาไทย ทำให้เกิดข้อจำกัดในการค้นคว้าเรื่องราวของกลุ่มบุคคลผู้มีความหลากหลายทางเพศบางประเภทที่หาคำอธิบายให้ชัดเจนในภาษาไทยไม่ได้ อีกทั้งไม่พบการขยายความเพิ่มเติมในภาษาบาลี ชื่อเรียกบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศหลายชื่อในคัมภีร์พุทธบางแห่งมีนัยบ่งถึงผู้ชายเท่านั้น แต่ชื่อเรียกเดียวกันนั้นกลับสามารถมีนัยบ่งถึงผู้หญิงได้ด้วยในหลักฐานใหม่ที่ค้นพบ อย่างไรก็ตาม แม้คัมภีร์พุทธยุคหลังจะมีชื่อเรียกผู้หญิงที่มีความหลากหลายทางเพศด้วย แต่ก็พบคำอธิบายเพียงเล็กน้อยและทำให้ต้องตีความเพิ่มในกรอบที่จำกัด

ลำดับขั้นตอนของการดำเนินการวิจัยบทความนี้ประกอบด้วย

- การทำความเข้าใจกลุ่มคำที่เกี่ยวข้องกับเพศ เพื่อค้นหาว่ารสนิยมทางเพศมีกรอบความเข้าใจเพียงใด
- การทำความเข้าใจความหลากหลายของรสนิยมทางเพศผ่านคำสำคัญในโลกตะวันตกปัจจุบัน
- การทำความเข้าใจความหลากหลายของรสนิยมทางเพศผ่านชื่อเรียกบาลีในพุทธศาสนาสมัยพุทธกาล ซึ่งสมัยพุทธกาลในบริบทนี้คือช่วงเวลาที่พระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์ชีพอยู่
- การวิเคราะห์เพื่อตอบคำถามว่า รสนิยมทางเพศหลากหลายที่พบในสมัยพุทธกาลนั้นแบบใดเป็นที่ยอมรับได้และแบบใดเป็นที่ยอมรับไม่ได้ในหมู่สงฆ์ด้วยเหตุผลใด การยอมรับได้หรือไม่ได้ดังกล่าวส่งผลกระทบต่อการใช้ชีวิตของบุคคลผู้มีความหลากหลายทางเพศในฐานะชาวพุทธหรือไม่และอย่างไร

ผลการศึกษาและการอภิปรายผล

บทความวิจัยนี้แบ่งหัวข้อการศึกษาออกเป็นสามส่วนที่เชื่อมโยงและเรียงลำดับต่อกันคือ (หนึ่ง) ความหมายของเพศที่สอดคล้องกับกลุ่มบุคคลผู้มีความหลากหลายทางเพศตามนิยามตะวันตก (สอง) ชื่อเรียกบุคคลผู้มีความหลากหลายทางเพศที่ปรากฏในคัมภีร์สำคัญของพุทธศาสนาเถรวาท (สาม) รสนิยมทางเพศแบบอุภโตพิสัยชนกและบัณฑิตในสมัยพุทธกาล การเทียบเคียงชื่อเรียก รสนิยมทางเพศของตะวันตกกับของภิกษุสมัยพุทธกาลจะดำเนินไปอย่างต่อเนื่องภายในหัวข้อที่ (สอง) และ (สาม)

(หนึ่ง) ความหมายของเพศที่สอดคล้องกับกลุ่มบุคคลผู้มีความหลากหลายทางเพศ

เพศเป็นคำที่มีความหมายกว้างและถูกใช้ในบริบทหลากหลายและคลุมเครือ โดยคำสำคัญ ๆ ซึ่งเกี่ยวข้องกับเพศที่มักได้รับการอ้างถึงในวงการศึกษารื่องเพศ (กฤตยา อาชวนิจกุล และกาญจนา ตั้งชลทิพย์, 2551 ; Simonelli et al., 2023) มีดังนี้

1. เพศสรีระ (sex/ physical sex) คือ เพศในความหมายที่เกี่ยวข้องกับอวัยวะเพศหรือคู่อวัยวะเพศในร่างกายเป็นสำคัญ โดยมีองค์ประกอบในการพิจารณาและระบุเพศสรีระ 5 ประการ ได้แก่ (หนึ่ง) โครโมโซมเพศหญิงหรือชาย (สอง) การมีอยู่ของระบบสืบพันธุ์หญิงหรือชาย ประกอบด้วยต่อมที่สร้างเซลล์สืบพันธุ์หรือผลิตฮอโมนเพศ รังไข่ [หญิง] หรืออัณฑะ [ชาย] (สาม) ฮอโมนเพศหญิงหรือชาย (สี่) ระบบสืบพันธุ์ภายในแบบหญิงหรือชาย และ (ห้า) อวัยวะเพศหญิงหรือชายที่ปรากฏภายนอกในร่างกาย ถ้าร่างกายของบุคคลใดมีระบบสืบพันธุ์เพียงอย่างเดียวและปรากฏอวัยวะเพศเพียงหนึ่งอย่าง เพศสรีระจะไม่ใช่ปัญหาในการวินิจฉัยเพศของบุคคลนั้น แต่ถ้าบุคคลใดมีระบบสืบพันธุ์สองอย่างในร่างกายหรือมีอวัยวะเพศกำกวม จะเกิดปัญหาในการวินิจฉัยเพศในบุคคลนั้นทุกแง่มุม ไม่ว่าจะเป็นเพศสรีระ เพศสภาพ เพศวิถี และอัตลักษณ์ทางเพศของเขา

2. เพศสภาพ (เพศสถานะ เพศภาวะ หรือเพศสภาวะ - gender) คือ สภาวะทางเพศที่บุคคลได้รับการหล่อหลอมและขัดเกลาผ่านสภาพจิตใจร่วมกับอิทธิพลของวัฒนธรรม เพศสภาพสามารถถูกมองได้อย่างน้อยในสองมิติ มิติแรกเป็นเรื่องของสภาพจิตใจที่บุคคลต้องการกำหนดสถานะทางเพศให้แก่ตนเอง มิติที่สองเป็นเรื่องของบทบาททางเพศที่วัฒนธรรมกำหนดให้บุคคลต้องอยู่ในเพศสภาพแบบใดแบบหนึ่ง มนุษย์แต่ละคนจะถูกกำหนดบทบาทหญิงหรือชายในสังคมภายใต้ชื่อเรียกตั้งแต่เกิด เหล่านี้คือความเป็นหญิงหรือความเป็นชายที่แต่ละคนได้รับบทบาทและหน้าที่ในความสัมพันธ์ระหว่างกันหลายคนปฏิเสธเพศสภาพที่ถูกกำหนดให้และต้องการแสดงเพศสภาพใหม่ที่ตนเองเป็นผู้เลือก เพศสภาพจึงอาจเป็นสิ่งที่ได้รับมาหรือสร้างขึ้นใหม่ก็ได้ แต่ไม่ว่าจะอย่างไร เพศในความหมายนี้เกี่ยวข้องกับมิติทางสังคมหรือวัฒนธรรม

3. เพศวิถี (sexuality) คือ วิถีชีวิตทางเพศที่แต่ละบุคคลสร้างความหมายทางเพศให้แก่ตนเองผ่านอารมณ์ความรู้สึก ทักษะคิด ค่านิยม และพฤติกรรมทางเพศของเขา เพศวิถีเป็นเรื่องของความรู้สึกทางเพศส่วนบุคคลที่เลื่อนไหลและเปลี่ยนแปลงได้ บุคคลจะแสดงพฤติกรรมทางเพศของตนตามอารมณ์ความรู้สึกหรือเพศวิถีนั่นเอง

4. อัตลักษณ์ทางเพศ (sexual identity) คือ ตัวตนทางเพศของแต่ละบุคคลที่เป็นความรู้สึกข้างในเป็นความเชื่อที่บุคคลมีต่อเพศของตนเองและต้องการแสดงออกถึงความเชื่อนั้นผ่านการมีพฤติกรรมทางเพศบางอย่าง

5. อัตลักษณ์ทางเพศสภาพ (gender identity) คือ ตัวตนทางเพศของแต่ละบุคคลที่ต้องการยืนยันและสื่อสารให้สังคมรับรู้และยอมรับ อัตลักษณ์ทางเพศสภาพแตกต่างจากรสนิยมทางเพศ รสนิยมทางเพศแสดงถึงการดึงดูดทางเพศที่บุคคลหนึ่งมีต่อบุคคลเพศสภาพแบบใดแบบหนึ่งหรือหลายแบบ แต่อัตลักษณ์ทางเพศสภาพแสดงถึงการรับรู้ตนเองว่ามีเพศสภาพแบบใดแบบหนึ่งตามสภาพจิตใจและวัฒนธรรมที่กำหนดชีวิตของบุคคลนั้นอยู่

6. รสนิยมทางเพศ (sexual orientation) คือ ทิศทาง ความโน้มเอียง หรือความพึงพอใจในเพศวิถีที่ตนเองเลือก ความหมายของรสนิยมทางเพศคล้ายกับเพศวิถี แต่จุดเน้นของชื่อนี้จะอยู่ที่รูปแบบและทิศทางที่ความต้องการทางเพศของแต่ละคนมุ่งไป เช่น ข้ามเพศ แปลงเพศ รักร่วมเพศ ฯลฯ หากอุปมาเพศวิถีเป็นเหมือนระดับเสียง (volume) ของดนตรีที่สะท้อนความรู้สึกทางเพศส่วนบุคคล รสนิยมทางเพศก็จะเป็นเหมือนสถานีเสียง (station) ที่บุคคลเลือกหยุดฟังดนตรีที่ตรงนั้น (Gino Cosme, 2024) รสนิยมทางเพศสามารถแสดงออกมาได้หลากหลายทิศทางและแง่มุม เช่น การยืนยันเพศของตนเอง การมีพฤติกรรมทางเพศบางอย่าง การดึงดูดทางกามารมณ์ต่อบุคคลอื่นที่มีเพศสภาพแบบใดแบบหนึ่ง หรือหลายแบบ หรือการสร้างจินตนาการความสัมพันธ์ทางเพศแบบที่ตนเองชอบ

แม้เพศจะเป็นคำที่ใช้ประกอบกับคำนามได้อีกมากมาย เช่น เพศศาสตร์ เพศศึกษา พฤติกรรมทางเพศ ฯลฯ แต่คำข้างต้นเพียงพอที่เราจะนำมาใช้อธิบายเพศของปัจเจกบุคคลในแง่มุมต่าง ๆ ตั้งแต่ระดับกายภาพ ความคิด ความรู้สึก ทศนคติ การกระทำ และพฤติกรรมทางเพศ เพศไม่ว่าจะอยู่ในความหมายเฉพาะแง่มุมใด ทั้งหมดคือปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรม กล่าวคือ เพศเป็นผลผลิตทางสังคมที่ไม่คงที่และมีใช้สิ่งพื้นฐานทางธรรมชาติที่แน่นอนตายตัว (อ้างถึงใน นฤพนธ์ ดั่งวิเศษ, 2563: 321) แม้แต่เพศสรีระที่เราเชื่อว่าเป็นเรื่องของอวัยวะเพศที่แต่ละคนได้รับมาโดยธรรมชาติก็ยิ่งสะท้อนปรากฏการณ์ด้านคู่หญิง-ชาย (binary phenomenon) ที่กำหนดโดยวัฒนธรรม

ผู้เชี่ยวชาญเพศศึกษาจำนวนมากในปัจจุบันมองว่าเพศเป็นชุดของลักษณะทางธรรมชาติแบบคู่ (bimodal distribution) ที่เปลี่ยนแปลง เลื่อนไหล และไม่ถาวร เพศมิใช่เรื่องของยีนหรือโครโมโซมติดตัวมาแต่กำเนิด เพราะยีนศึกษาธรรมชาติของสิ่งมีชีวิตมากเท่าใด นักวิทยาศาสตร์ก็ยิ่งค้นพบความหลากหลายทางเพศ ยีนกำหนดเพศที่ไม่ใช่ XX หรือ XY และชื่อยกเว้นทฤษฎีเดิมมากขึ้นเรื่อย ๆ นักวิชาการเช่น Cawadias (1941: 819) ชี้ว่า ความเป็นหญิงหรือความเป็นชายถาวรในธรรมชาติไม่มีอยู่จริง ผู้ชายทุกคนมีลักษณะแบบหญิง และผู้หญิงทุกคนมีลักษณะแบบชาย การกำหนดเพศว่ามีเฉพาะสองอย่างแบบตายตัว (คือไม่หญิงก็ชาย) จึงเป็นปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมที่หลายกรณีไม่สอดคล้องกับการค้นพบทางธรรมชาติด้วยซ้ำ อีกทั้งเกี่ยวข้องกับการจัดระเบียบความสัมพันธ์ทางสังคมมากกว่ายอมรับความหลากหลายทางธรรมชาติ (Allchin, 2006: 372-375 ; The British Medical Journal, 1979: 1095)

เนื่องจากการกำหนดเพศในทุกความหมายเป็นเรื่องของวัฒนธรรม เพศวิถีของมนุษย์จึงเป็นเหมือนเฉดสี (หรือสเปกตรัม) ของความรู้สึกทางเพศที่ดีเส้นขอบเขตให้เฉพาะเจาะจงได้ยาก เพศวิถีที่แสดงทิศทางหรือรูปแบบต่อเนื่องของแรงดึงดูดเพศทางกาย (sexual attraction) หรือแรงดึงดูดของอารมณ์ผูกพันทางใจ (romantic attraction) จนกลายเป็นความโน้มเอียงทางพฤติกรรมก็คือรสนิยมทางเพศของแต่ละบุคคลนั่นเอง ซึ่งเกิดขึ้นจากการผสมผสานปัจจัยทางชีววิทยา จิตวิทยา และสภาพแวดล้อมเข้าด้วยกัน รสนิยมทางเพศ (sexual orientation) จึงหลากหลายตามเพศวิถี (sexuality) และรสนิยมทางเพศบางอย่างดูก็กำลังเป็นการแสดงอัตลักษณ์ทางเพศสภาพ (gender identity) ของบุคคลนั้นได้ด้วย

รสนิยมทางเพศบางอย่างเพียงสะท้อนเพศวิถีของบุคคลออกมาเป็นพฤติกรรมส่วนตัว แต่บางอย่างก็แสดงอัตลักษณ์ทางเพศสภาพออกมาทางสังคมชัดเจน รสนิยมทางเพศจึงต่างจากเพศวิถี

ในแง่ที่รสนิยมทางเพศได้รวมพฤติกรรมที่แสดงอัตลักษณ์ทางเพศสภาพไว้ และต่างจากอัตลักษณ์ทางเพศสภาพตรงที่รสนิยมทางเพศเป็นเรื่องของแบบแผนต่อเนื่องของอารมณ์ความรู้สึกทางเพศมากกว่า เป็นภาพลักษณ์เชิงประจักษ์ทางสังคม สามคำนี้ (คือเพศวิถี รสนิยมทางเพศ และอัตลักษณ์ทางเพศสภาพ) เป็นเหมือนแผนที่ไล่ลำดับความเข้มข้นต่อกัน คล้ายคลื่นแต่ไม่ใช่อย่างเดียวกัน อาจเกิดขึ้นต่อเนื่องกัน จนยากที่จะตีกรอบหรือขีดวงนิยามแต่ละชื่อให้แยกขาดจากกันโดยเด็ดขาดได้

รสนิยมทางเพศได้รับการจัดแบ่งประเภทไว้หลายแนวทาง ในที่นี้เราจะขอใช้เกณฑ์ของ San Diego State University ซึ่งจัดประเภทรสนิยมทางเพศหลัก ๆ ไว้ 9 รูปแบบ (SDSU Research Support Services, n.d.) ซึ่งรูปแบบเหล่านี้ได้ถูกนำมาจัดเป็นประเภทของบุคคลผู้มีความหลากหลายทางเพศในปัจจุบันด้วย รสนิยมทางเพศ 9 รูปแบบมีดังนี้

1. Asexual (Ace - เอเซ็กซวล) - รสนิยมทางเพศของบุคคลที่ไม่สนใจ ไม่ดึงดูด หรือไม่ต้องการมีความสัมพันธ์ทางเพศกับผู้อื่น โดยบุคคลที่มีรสนิยมทางเพศแบบนี้ไม่จำเป็นต้องรักษาพรหมจรรย์หรือครองตนเป็นโสดเสมอไป

2. Autosexual (ออโตเซ็กซวล) - รสนิยมทางเพศของบุคคลในแบบที่ความพึงพอใจทางเพศของเขาได้รับมาจากการกระตุ้นร่างกายของตัวเอง

3. Bisexual (ไบเซ็กซวล) - รสนิยมทางเพศของบุคคลที่สนใจและดึงดูดได้ทั้งกับคนเพศเดียวกันและคนต่างเพศ

4. Demisexual (เดมิเซ็กซวล) - รสนิยมทางเพศของบุคคลที่วางตัวเองอยู่ก้ำกึ่งระหว่างเซ็กซวลกับเอเซ็กซวล (between sexual and asexual) หรืออาจเป็นผู้ที่ต้องการสร้างพันธะทางอารมณ์ให้หนักแน่นก่อนมีความสัมพันธ์ทางเพศกับผู้อื่น

5. Gray-sexual (เกรย์-เซ็กซวล) - รสนิยมทางเพศของบุคคลที่ตั้งใจสร้างความคลุมเครือและไม่ต้องการระบุทิศทางเพศของตนเองไปในทางเซ็กซวลหรือเอเซ็กซวล (neither sexual nor asexual) โดยอาจเป็นผู้ที่ต้องการให้อัตลักษณ์ทางเพศสภาพของเขาอยู่ในพื้นที่ว่างเปล่าไร้นิยาม

6. Monosexual (โมนอเซ็กซวล) - รสนิยมทางเพศของบุคคลที่สนใจและมีความสัมพันธ์เชิงรักใคร่กับคนที่มีเพศสภาพแบบใดแบบหนึ่งเพียงแบบเดียว โดยอาจดึงดูดเฉพาะกับคนต่างเพศ เช่น หญิงชอบชาย (Heterosexual) หรือดึงดูดเฉพาะกับคนเพศเดียวกัน เช่น หญิงชอบหญิง (Homosexual)

7. Pansexual (แพนเซ็กซวล) - รสนิยมทางเพศของบุคคลที่แสดงความสนใจทางเพศต่อคนได้ทุกประเภทไม่ว่าจะมีเพศสภาพแบบใด บุคคลที่มีรสนิยมแบบแพนเซ็กซวลแตกต่างจากบุคคลที่มีรสนิยมแบบไบเซ็กซวล คนที่มีรสนิยมแบบไบเซ็กซวลจะดึงดูดทางเพศต่อคนอื่นที่มีเพศสภาพเหมือนและต่างจากของตนเอง เช่น ผู้ชายคนหนึ่งสามารถมีความรู้สึกทางเพศต่อคนอื่นที่มีเพศสภาพเป็นหญิงและต่อคนอื่นที่มีเพศสภาพเป็นชาย ส่วนคนที่มีรสนิยมแบบแพนเซ็กซวลจะดึงดูดทางเพศต่อคนอื่นที่มีเพศสภาพหรือไม่ระบุเพศสภาพก็ได้ เช่น ผู้ชายคนหนึ่งอาจมีความสนใจทางเพศต่อคนอื่นที่มีเพศสภาพเป็นหญิง เป็นชาย เป็นกะเทย รวมถึงสนใจคนที่ไม่ระบุอัตลักษณ์ทางเพศสภาพของตนเองได้ด้วย แต่นี่ก็ไม่ได้หมายความว่าคนที่มีรสนิยมแบบแพนเซ็กซวลจะเป็นพวกล่าส่อนทางเพศหรือมีเพศสัมพันธ์แบบไม่เลือกคู่แน่นอน บางคน

ที่มีรสนิยมตามข้อนี้อาจเป็นโสดหรือรักษาพรหมจรรย์ รสนิยมทางเพศแบบนี้ไม่ได้เน้นที่พฤติกรรมภายนอกแต่สะท้อนทัศนคติทางเพศแบบเปิดกว้างและเปิดรับได้ทุกแบบ (Demmer, 2023)

8. Queer (ควีเอร์) - รสนิยมทางเพศของบุคคลแบบที่ต่อต้านการนิยามเพศแบบเดิม บุคคลไม่ต้องการระบุอัตลักษณ์ทางเพศสภาพหรือแสดงรสนิยมทางเพศของตนเองตามขนบธรรมเนียมหรือวัฒนธรรมที่ตนสังกัดอยู่

9. Questioning (ควอสชันนิ่ง) - รสนิยมทางเพศของบุคคลที่ตั้งคำถามกับเพศ หรือกำลังสำรวจรสนิยมทางเพศของตนเอง

นอกจากนี้ ยังมีการจัดประเภทกลุ่มต่าง ๆ ของเพศวิถีและรสนิยมทางเพศอีกมากมาย (เช่น การจัดประเภทที่ปรากฏในบทความของ Zambon, 2023) ซึ่งอยู่นอกเหนือขอบเขตของบทความวิจัยชิ้นนี้ การศึกษารสนิยมทางเพศที่สัมพันธ์กับเพศวิถีทำให้เราทราบว่า การจัดประเภทบุคคลมีความหลากหลายทางเพศในทางตะวันตกปัจจุบันใช้เกณฑ์พิจารณาตามเพศวิถีและรสนิยมทางเพศเป็นสิ่งสำคัญ โดยบุคคลผู้มีความหลากหลายทางเพศนั้นได้รับการจัดกลุ่มที่มีชื่อเรียกอย่างเป็นทางการ และหลายชื่อก็สะท้อนรสนิยมทางเพศในแบบเฉพาะของพวกเขาตัวเอง (Barrell, 2023 ; The Center, 2024) แต่ละชื่อได้รับการระบุไว้ทั้งแบบอักษรย่อ (LGBTQIA+) และแบบเต็มรูปคำศัพท์ ดังนี้

1. L (Lesbian - เลสเบียน) คือ กลุ่มของผู้หญิงที่มีความสนใจทางเพศต่อผู้หญิงด้วยกัน
2. G (Gay - เกย์) คือ กลุ่มของผู้ชายที่สนใจเพศชาย เกย์ในความหมายกว้างบ่งถึงบุคคลที่มีความสนใจทางเพศต่อคนเพศเดียวกัน ซึ่งผู้หญิงบางคนอาจเรียกตัวเองเป็นเกย์ก็ได้
3. B (Bisexual - ไบเซ็กชวล) คือ กลุ่มที่มีความสนใจทางเพศไม่จำกัดเฉพาะเพศตรงข้ามหรือเพศเดียวกัน

4. T (Transgender - ทรานส์เจนเดอร์) คือ กลุ่มของคนข้ามเพศ หมายถึงผู้ที่ต้องการแสดงออกซึ่งอัตลักษณ์ทางเพศสภาพของตนเองที่แตกต่างจากเพศกำเนิด ซึ่งอาจมีการแปลงเพศหรือทานฮอร์โมนร่วมด้วยหรือไม่ก็ได้ มีข้อน่าสังเกตว่า คนข้ามเพศ (transgender person) ไม่ใช่คนแปลงเพศ (transsexual person) เพราะคนข้ามเพศสามารถแสดงอัตลักษณ์ทางเพศสภาพที่ไม่ขึ้นกับรูปลักษณ์ทางกายภาพและไม่เกี่ยวข้องกับกระบวนการทางการแพทย์ก็ได้ ในขณะที่คนแปลงเพศคือกลุ่มของบุคคลที่ต้องการเปลี่ยนเพศสรีระของตนเองผ่านวิธีการทางการแพทย์ นัยของคำที่สื่อถึงคนข้ามเพศจึงกว้างกว่าคนแปลงเพศที่มีกสื่อถึงผู้ชายที่ได้รับการตอนอวัยวะเพศเพื่อให้ร่างกายเขาเป็นเหมือนผู้หญิง ความหมายของคนข้ามเพศเกี่ยวข้องกับการไม่อยู่ในกรอบเพศคู่ (non-binary) มากกว่าจะอยู่ในเพศสภาพแบบใดแบบหนึ่ง

5. Q (Queer or Questioning - ควีเอร์ หรือ ควอสชันนิ่ง) ประกอบด้วยบุคคลสองจำพวก ซึ่งอาจอยู่ในกลุ่มเดียวกันหรือไม่ก็ได้ Q แรก (queer) หมายถึงกลุ่มของบุคคลที่ไม่ชอบหรือไม่สนใจทั้งคนต่างเพศและคนเพศเดียวกัน เพราะต่อต้านหรือไม่แน่ใจในความหมายต่าง ๆ ของเพศ Q ที่สอง (questioning) หมายถึงกลุ่มของบุคคลที่ตั้งคำถามต่อเพศของตนเอง ไม่ตัดสินใจให้ตัวเองมีเพศสภาพแบบใด และไม่ยึดถือเพศสภาพตามเพศกำเนิด

6. I (Intersex/ Intersexual - อินเทอร์เซ็กส์/ อินเทอร์เซ็กชวล) คือ กลุ่มของบุคคลสองเพศ หมายถึงผู้เกิดมามีอวัยวะเพศสองอย่างในหนึ่งร่างกายหรือเพศสรีระกำกวม จึงระบุเพศสภาพหญิงหรือชายให้แน่ชัดตั้งแต่ตอนกำเนิดไม่ได้

7. A (Asexual - เอเซ็กชวล) ประกอบด้วยหลายกลุ่มย่อยที่มีความหลากหลายอยู่ภายในรวมของตัวเอง เอเซ็กชวลมีหลายประเภทและมิติ บางมิติเป็นเรื่องของรสนิยมทางเพศแบบที่ไม่สนใจแสวงหาความสัมพันธ์ทางเพศกับผู้อื่น บางมิติก็แสดงให้เห็นอัตลักษณ์ทางเพศสภาพบางอย่างได้ด้วย aromantic person คือผู้ที่สนใจและต้องการมีความสัมพันธ์แบบมิตรมากกว่าดึงดูดด้วยเสน่ห์ทางใจ demisexual person เป็นผู้มีรสนิยมทางเพศแบบที่แสวงหาข้อผูกพันทางอารมณ์ที่ยั่งยืนกว่าเพศสัมพันธ์ gray-romantic person คือผู้ที่ต้องการให้พื้นที่ทางเพศของตนเองปลอดจากนิยามหรืออยู่ในขอบเขตความต้องการทางเพศที่จำกัด agender person คือผู้ที่ไม่ต้องการระบุเพศสภาพของตนเอง ยิ่งกว่านี้บุคคลที่มีรสนิยมทางเพศแบบเอเซ็กชวลอาจเป็นเลสเบียนหรือเกย์ที่แสวงหาความรักบริสุทธิ์เหนืออารมณ์ (platonic love) ก็ได้

จะเห็นได้ว่า บุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศกลุ่มสำคัญที่ได้รับการกำหนดชื่อให้แล้วว่า LGBTQIA+ นั้น หลายชื่อแสดงรสนิยมทางเพศในแบบเฉพาะของพวกเขา ได้แก่ ไบเซ็กชวล (bisexual) เอเซ็กชวล (asexual) และควีร์/ควิสชันนิ่ง (queer/questioning) เป็นต้น หากบุคคลใดรู้สึกตัวเองชัดเจนว่าเป็นเกย์ เลสเบียน หรือชอบคนเพศเดียวกันเท่านั้น เขาก็จะมีรสนิยมทางเพศแบบโมนอเซ็กชวล (monosexual) สำหรับบุคคลที่ไม่พึงพอใจเพศสรีระเดิมหรือเพศสภาพที่ถูกกำหนดให้ เขาก็อาจจะแสดงอัตลักษณ์ทางเพศสภาพเป็นแบบ ‘ข้ามเพศ’ ไปพร้อมกับมีรสนิยมทางเพศแบบเกรย์-เซ็กชวล (grey-sexual), นอน-ไบนารี (non-binary) หรือควีร์ (queer) ด้วยก็ได้

ในบรรดาบุคคลผู้มีความหลากหลายทางเพศ มีสองกลุ่มที่เราพึงระบุไว้เป็นกรณีเฉพาะ นั่นคือ (หนึ่ง) ทรานส์เจนเดอร์ (คนข้ามเพศ หรือ transgender) ซึ่งเป็นกลุ่มของบุคคลที่ต้องการมีอัตลักษณ์ทางเพศสภาพในสังคมในแบบที่ตนต้องการซึ่งขัดกับเพศสรีระและเพศสภาพที่สังคมให้มาตอนกำเนิด ชื่อนี้จึงบ่งชี้เพศในความหมายของเพศสภาพเป็นหลัก และ (สอง) อินเทอร์เซ็กส์ (คนสองเพศ หรือ intersex/ intersexual) ซึ่งเป็นกลุ่มของบุคคลที่มีอวัยวะเพศกำกวมหรือปรากฏสองอวัยวะเพศในหนึ่งร่างกายตั้งแต่กำเนิด ชื่อนี้จึงอธิบายเพศในแง่มุมของเพศสรีระเป็นสำคัญ

สำหรับกลุ่มที่เหลือนั้นล้วนสะท้อนให้เห็นเพศในความหมายที่เกี่ยวข้องกับเพศวิถีทั้งสิ้น ความหลากหลายทางเพศส่วนใหญ่จึงเป็นเรื่องของเพศวิถีและรสนิยมทางเพศของบุคคล เพศวิถีบางแบบ (เช่น นิยมรักร่วมเพศอย่างเดียว) ก็อาจแสดงให้เห็นถึงอัตลักษณ์ทางเพศสภาพของบุคคลนั้นได้ด้วย (เช่น เป็นเกย์หรือเลสเบียน)

(สอง) ชื่อเรียกบุคคลผู้มีความหลากหลายทางเพศในสมัยพุทธกาล

ในคัมภีร์พุทธโดยเฉพาะพระวินัยปิฎก อรรถกถา และฎีกาที่เกี่ยวข้อง ได้ระบุชื่อเรียกบุคคลที่มีลักษณะ ความโน้มเอียง และพฤติกรรมทางเพศที่ผิดแปลกไปจากเพศคู่ เช่น ปุริสสังวาสิกะ (บาลี: ปุริสสังวาสิก) อปากติกาภิปะ (บาลี: อปากติกาปป) อิตถิปันตกา (บาลี: อิตถิปันตกา) ตติยาปกติ

(บาลี: ตติยาปกติ) อุภโตพยัญชนก (บาลี: อุภโตพยัญชนก) บัณเฑาะก์ (บาลี: ปณฺทก) หรือ นปฺงสกบุคคล ฯลฯ

“ปุริสสังวาสิกะ” (พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี สุรเตโช), 2559: 30) โดยรูปศัพท์ คำนี้แปลว่าบุรุษผู้อยู่ร่วมกับบุรุษ หมายถึงผู้ชายที่ร่วมสังวาสกับผู้ชายด้วยกัน หากเราใช้นิยามเพศในหัวข้อก่อนมาเทียบเคียง ชายผู้นี้อาจมีความหลากหลายและรสนิยมทางเพศได้หลายแบบ ถ้าเพศวิถีของเขาชอบแบบรักร่วมเพศเท่านั้น ชายคนนี้ก็จะเป็นเกย์ที่มีรสนิยมทางเพศแบบโมโนเซ็กชวล (monosexual) ถ้าเขาสามารถร่วมเพศได้ทั้งกับผู้ชายและผู้หญิง ชายคนนี้จะมึรสนิยมทางเพศแบบไบเซ็กชวล (bisexual) แต่หากชายคนนี้นั้นสนใจทางเพศต่อผู้ชาย ผู้หญิง กะเทย คนแปลงเพศ หรือคนข้ามเพศได้ด้วย รสนิยมทางเพศของเขาจะเป็นแบบแพนเซ็กชวล (pansexual) ชื่อเรียกนี้จึงบ่งถึงรสนิยมทางเพศได้อย่างน้อยสามแบบ (โมโนเซ็กชวล ไบเซ็กชวล หรือแพนเซ็กชวล) และแสดงถึงกลุ่มบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศได้อย่างน้อยสองแบบ (เกย์หรือไบเซ็กชวล)

“อปากติกาภิปะ” (พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี สุรเตโช), 2559: 30) โดยรูปศัพท์ คำนี้แปลว่าบุรุษผู้มีกิริยาไม่เป็นไปตามเพศภาวะของตน หมายถึงผู้ชายที่มีอาการกิริยาหรือการแสดงออกต่างจากบุรุษเพศทั่วไป อาจดั่งดิ่งอ่อนช้อยเหมือนผู้หญิง หรือเป็นตุ้ดในภาษาชาวบ้าน เนื่องจากเราไม่พบข้ออธิบายคำนี้ในคัมภีร์มากนัก ลักษณะดังกล่าวนี้ไม่ชัดเจนพอที่จะระบุว่าชายผู้นี้มีรสนิยมทางเพศแบบใด และควรจัดให้อยู่ในกลุ่มใดของบุคคลผู้มีความหลากหลายทางเพศ แม้เขาจะมีกิริยาอาการเหมือนผู้หญิง แต่เขาอาจเป็นชายที่มีรสนิยมทางเพศแบบรักร่วมหนึ่งเพศ รักร่วมสองเพศ รักร่วมหลายเพศ ไม่สนใจเพศหรือสงสัยในเพศของตนเองก็เป็นได้ ชายผู้นี้ อาจอยู่ในกลุ่มผู้มีความหลากหลายทางเพศประเภทเกย์ (gay) ไบเซ็กชวล (bisexual) เควียร์ (queer) หรือเอเซ็กชวล (asexual)

“อติลปิณทกา” (วิ.มหา. (ไทย) 1/285/318) โดยรูปศัพท์ คำนี้แปลว่าบัณเฑาะก์ผู้หญิง (หรือแปลทับศัพท์ว่า อติลปิณเฑาะก์) อรรถกถาอธิบายว่าเป็นหญิงที่ไม่ปรากฏอวัยวะเพศ (บาลี: อนิมิตตา) หมายถึงบุคคลที่มีร่างกายเป็นหญิงแต่จิตใจเป็นเหมือนชาย และมีนัยบ่งถึงบัณเฑาะก์ผู้หญิงหรือสตรีที่บกพร่องทางเพศในแบบที่เกิดมาเป็นหญิงแต่กลับไม่เป็นหญิง ในทางตะวันตกอาจเทียบได้กับบุคคลผู้มีความหลากหลายทางเพศประเภทเลสเบียน ไบเซ็กชวล หรือเควียร์ หากหญิงผู้นี้สนใจทางเพศต่อผู้หญิงเหมือนกัน เธอก็จะเป็นเลสเบียนที่มีรสนิยมทางเพศแบบรักร่วมหนึ่งเพศ (โมโนเซ็กชวล - monosexual) หากเธอดึงดูดทางเพศได้ทั้งต่อผู้ชายและผู้หญิง เธอก็จะมีรสนิยมทางเพศแบบรักร่วมสองเพศ (ไบเซ็กชวล - bisexual) แต่หากหญิงผู้นี้ชอบผู้หญิงแต่ไม่สนใจมีเพศสัมพันธ์กับผู้หญิง เธอก็จะเป็นเลสเบียนที่มีรสนิยมทางเพศแบบเอเซ็กชวล (asexual) ถ้าหญิงผู้นี้มีทัศนคติและพฤติกรรมในทางต่อต้านเพศสรีระเดิมของตนเอง เธอก็อาจเป็นเควียร์ที่มีรสนิยมทางเพศแบบเควียร์หรือเควสชันนิง (queer/ questioning) ได้เช่นกัน

“ตติยาปกติ” (พระมหาสมปอง มุทิโต, 2542: 310) โดยรูปศัพท์ คำนี้แปลว่าปกติเพศที่สาม ซึ่งเป็นคำกว้างที่สื่อถึงบุคคลเพศที่สาม หากบุรุษเป็นเพศที่หนึ่งและสตรีเป็นเพศที่สอง ตติยาปกติจะเป็นชื่อเรียกเพศอื่นที่ไม่ใช่บุรุษและสตรี ชื่อนี้มักใช้หมายถึงกะเทยที่เป็นนปฺงสกบุคคล บัณเฑาะก์ หรือ

อุกโตพยัญชนก “นปุงสกบุคคล” แปลว่าบุคคลที่ระบุเพศไม่ได้ นัยหมายถึงคนที่เกิดมาเมื่ออวัยวะเพศสองอย่างกำกวมในร่างกายเดียวกัน หรือหมายถึงคนที่เกิดมาไม่มีอวัยวะเพศก็ได้ นปุงสกบุคคลทั้งสองแบบนี้ แสดงถึงความบกพร่องทางเพศ และเป็นบัณฑิตะกะที่ประเภทหนึ่งซึ่งเราจะได้อธิบายรายละเอียดต่อไป

“อุกโตพยัญชนก” รวมทั้ง “อุกยลึงคิก” สองคำนี้เป็นชื่อเรียกบุคคลที่มีอวัยวะเพศสองอย่างในคนเดียวกัน ซึ่งก็คือกะเทย (hermaphrodite) ในความหมายดั้งเดิมทางการแพทย์ หรือบุคคลสองเพศ (bisexual person) ในความหมายปัจจุบัน กะเทยในทางการแพทย์นั้นมียู่หลายประเภท ประเภทหลักได้แก่ กะเทยแท้ กะเทยเทียมชาย และกะเทยเทียมหญิง (วิจารณ์ พานิช, 2527 ; National Library of Medicine, 2023) อุกโตพยัญชนกมีหลายจำพวก มีทั้งจำพวกที่เป็นมนุษย์ อมนุษย์ และสัตว์เดรัจฉาน ในกรณีของมนุษย์ก็ยิ่งแบ่งประเภทออกได้เป็นสตรีอุกโตพยัญชนกและบุรุษอุกโตพยัญชนก

โดยภาพรวมอุกโตพยัญชนกเป็นคำที่แสดงให้เห็นถึงเพศสรีระแบบกำกวม ซึ่งตรงกับบุคคลผู้มีความหลากหลายทางเพศแบบอินเตอร์เซ็กชวล (intersexual) เนื่องจากคำนี้เป็นคำที่เกี่ยวข้องกับอวัยวะเพศตั้งแต่กำเนิด ชื่อนี้จึงไม่ปรากฏอยู่ในรายการของรสนิยมทางเพศข้างต้น อย่างไรก็ตาม บุคคลที่เกิดมาเมื่ออวัยวะเพศกำกวมสามารถมีเพศวิถีและรสนิยมทางเพศได้หลายแบบ พวกเขาอาจพึงพอใจที่จะได้เสกพามาทั้งกับผู้หญิงและผู้ชาย หากเป็นตามนี้ รสนิยมทางเพศของอุกโตพยัญชนกผู้นั้นจะเป็นแบบไบเซ็กชวล (bisexual) แพนเซ็กชวล (pansexual) หรืออาจผสมผสานควเอสชันนิง (questioning) ด้วยก็เป็นไป รายละเอียดของอุกโตพยัญชนกจักได้กล่าวอีกครั้งในหัวข้อถัดไป

“บัณฑิตะกะ” เป็นชื่อเรียกบุคคลที่มีความบกพร่องทางเพศซึ่งอาจมีเพศสรีระตอนกำเนิดเป็นผู้หญิงหรือผู้ชายปกติก็ได้ *อรรถกถาสมันตปาสาทิกา* (วิ.อ. (บาลี) 3/86/51) ได้นิยามความหมายคำนี้ไว้ว่า “มนุษย์ที่มีใช้ชายหรือหญิง มีกิเลสหนา มีความกำหนัดคลั่งคลุ้มไม่รู้จักร่าง ชื่อว่า บัณฑิตะกะ พวกบัณฑิตะกะนั้นถูกกำลังแห่งความกำหนัดคลั่งคลุ้มครอบงำแล้ว ย่อมปรารถนาความเชยชิดกับชายคนใดคนหนึ่ง” บัณฑิตะกะเป็นคำที่มีความหมายทั้งกว้างและแคบ คำนี้ในความหมายกว้างหมายถึงบุคคลที่บกพร่องในเพศสรีระ (อาจมีอวัยวะเพศกำกวมโดยกำเนิด) จึงเรียกไม่ได้ว่าเป็นชายหรือหญิง ทั้งเป็นผู้มีกิเลสราคะมาก และมีความกำหนัดคลั่งคลุ้มไม่รู้สร้างอยู่เสมอ บัณฑิตะกะโดยนัยกว้างนี้หมายรวมถึงผู้บกพร่องทางเพศทั้งห้าประเภท และมีความหมายเท่ากับ “นปุงสกะ” ที่แปลว่าระบุเพศไม่ได้ ขาดความเป็นชาย (lacking maleness) มีสภาวะแปรปรวนทางเพศ (sexual variance) หรือมีความอ่อนแอทางเพศ (sexual weakness) (Gannon, 2011: 12)

ส่วนบัณฑิตะกะก็ในความหมายแคบหมายถึงบัณฑิตะกะประเภทหนึ่ง (จากที่คัมภีร์พุทธระบุไว้ห้าประเภท) โดยมีชื่อเรียกเฉพาะเจาะจงว่า “นปุงสกบัณฑิตะกะ” ซึ่งแม้จะมีชื่อเรียกและคำอธิบายคล้ายคลึงกัน แต่บัณฑิตะกะโดยภาพรวมหรือบัณฑิตะกะทั้งหมดในฐานะเป็นนปุงสกะคือผู้ระบุเพศไม่ได้ กับบัณฑิตะกะประเภทนปุงสกบัณฑิตะกะ มีความหมายไม่เท่ากัน บัณฑิตะกะที่อยู่ในฐานะเป็นนปุงสกะ คือผู้บกพร่องทางเพศชนิดระบุเพศไม่ได้ทำให้มีเพศวิถีแปรปรวน ส่วนบัณฑิตะกะประเภทนปุงสกบัณฑิตะกะคือผู้บกพร่องทางเพศกลุ่มเฉพาะแบบหนึ่งซึ่งอาจเกิดมาเมื่ออวัยวะสองอย่างแบบกำกวมหรือไม่มีอวัยวะเพศก็ได้ บัณฑิตะกะ นปุงสกะ และนปุงสกบัณฑิตะกะ เป็นสามคำที่มีเจตนาความหมายใกล้เคียงกัน และบ่อยครั้งถูกอธิบายรวมกันไปในเวลาชาวพุทธต้องการบ่งชี้ว่าบุคคลเหล่านี้บวชได้หรือไม่

หากยอมรับความหมายของบัณฑิตเขาก้โดยภาพรวมตามนัยของพระอภิธรรมข้างต้น เราอาจจะไม่สามารถระบุได้ว่าบัณฑิตเขาก้ที่แท้จริงแล้วมีเพศวิถีแบบชายหรือหญิง บัณฑิตเขาก้มีหลายประเภท บางประเภทมีเพศกำเนิดชัดเจนแต่เพศวิถีไม่ชัดเจน พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้บัณฑิตเขาก้พวกนี้บวชเป็นภิกษุในพุทธศาสนาได้ แต่บัณฑิตเขาก้บางประเภทมีเพศกำเนิดไม่ชัดเจนซ้ำเพศวิถีก็คลุมเครือ พระพุทธเจ้าไม่ทรงอนุญาตให้กลุ่มหลังนี้บวชเป็นภิกษุพุทธ ข้อที่น่าสนใจก็คือ บัณฑิตเขาก้โดยภาพรวมที่เป็นนปุงสกะบางประเภทบวชได้ แต่บัณฑิตเขาก้ประเภทนปุงสกบัณฑิตเขาก้กลับบวชไม่ได้ ข้อนี้ถือเป็นความแตกต่างประการสำคัญระหว่างบัณฑิตเขาก้ในฐานะเป็นนปุงสกะโดยภาพรวมกับบัณฑิตเขาก้ประเภทนปุงสกบัณฑิตเขาก้ด้วย รายละเอียดของบัณฑิตเขาก้แต่ละประเภทจะได้กล่าวถึงอีกครั้งในหัวข้อต่อไป

บัณฑิตเขาก้ทั้งห้าประเภท (โดยภาพรวม) = นปุงสกะ (บางประเภทบวชได้)

บัณฑิตเขาก้ประเภทอวิยะเพศกำเนิดหรือไม่มีอวิยะเพศ = นปุงสกบัณฑิตเขาก้ (บวชไม่ได้)

นอกจากคำศัพท์ที่แสดงถึงบุคคลผู้มีความหลากหลายทางเพศในสมัยพุทธกาล ยังมีบันทึกเรื่องราวของภิกษุหรือภิกษุณีที่เพศสรีระเปลี่ยนเป็นแบบตรงข้ามในเวลาชั่วข้ามคืน กรณีใกล้เคียงที่มีรายละเอียดน่าสนใจคือเรื่องราวของนายโสเรยยะที่หลงรักรูปกายของพระมหากัจจายนะเมื่อแรกเห็น และปรารถนาให้พระอรหันต์ท่านนี้เป็นภรรยาของตน (ขุ.ธ.อ. (ไทย) 1/43/307-313) โดยเรื่องนี้ถือว่าเป็นกรณีตัวอย่างของอุบาสกที่หลงรักภิกษุระดับพระอรหันต์สาวก

ความคิดของคุณเพียงแวบดังกล่าวนั้นได้เปลี่ยนเพศสรีระของนายโสเรยยะจากชายกลายเป็นหญิงในพริบตา และทำให้เขาต้องทนทุกข์อยู่กับอวิยะเพศหญิงอยู่นาน นายโสเรยยะที่เดิมเคยเป็นสามีและบิดาในเมืองหนึ่ง กลับต้องทำหน้าที่เป็นภรรยาและมารดาในอีกเมืองหนึ่ง แต่เพศสรีระของเขาได้กลับคืนเป็นชายอีกครั้งในภายหลัง กรณีเช่นนี้แม้ฟังดูเหลือเชื่อ แต่หากวิเคราะห์ผ่านความเป็นไปได้ทางวิทยาศาสตร์และด้วยภาษาปัจจุบัน เราอาจกล่าวได้ว่า ภายในจิตใจของนายโสเรยยะอาจมีความโน้มเอียงของรสนิยมทางเพศแบบไบเซ็กชวลแฝงอยู่แต่เดิม ส่วนร่างกายของเขาก็มีภาวะแฝงของนปุงสกหรือเควสชันนิงที่รอเวลาเปิดเผยเมื่อมีสิ่งมากระตุ้นอารมณ์ทางเพศของเขา รสนิยมทางเพศของนายโสเรยยะจึงอาจเป็นแบบผสมผสานหรือเหวี่ยงไปมาระหว่างไบเซ็กชวล (bisexual) เควสชันนิง (questioning) และ/หรือ ออโตเซ็กชวล (autosexual)

บางกรณีเป็นเรื่องของภิกษุรักภิกษุ เช่น ภิกษุที่ชื่อวักลี ก่อนบรรลอรหัตผลก็เคยหลงรักรูปกายของพระพุทธเจ้าจนไม่เป็นอันกินอันนอน (ขุ.ธ.อ. (ไทย) 2/381/556-559) แต่ความหลงใหลรูปในกรณีนี้คงไม่เกี่ยวข้องกับความต้องการให้พระพุทธเจ้ามีสัมพันธ์กับตนในแบบเดียวกับที่นายโสเรยยะปรารถนาให้พระมหากัจจายนะเป็นภรรยาของเขา พระวักลีในเวลานั้นยังไม่บรรลอรหัตผล เป็นเพียงภิกษุรูปหนึ่งจึงอาจมีอารมณ์ความรู้สึกทางเพศได้ เรียกว่ายังมีเพศวิถีชัดเจนอยู่ แต่เพศวิถีของท่านคงไม่ใช่แบบที่เกี่ยวข้องกับเพศสัมพันธ์ทางกาย (sexual) แต่เป็นแบบที่เกี่ยวข้องกับความรู้สึกผูกพันในเชิงเสน่หาทางใจ (romantic) มากกว่า หากเราวิเคราะห์รสนิยมทางเพศของพระวักลีก่อนหลุดพ้น รสนิยมทางเพศที่สามารถเกิดขึ้นกับท่านในช่วงเวลานั้นได้ก็คือ โมโนเซ็กชวล (monosexual และแตกกลุ่มย่อยคือโฮโมเซ็กชวล-homosexual) เดมิเซ็กชวล (demisexual) เควียร์ (queer) และ/หรือ เควสชันนิง (questioning)

(สาม) รสนิยมทางเพศของอุกโตพยัญชนกและบัณฑิตในสมัยพุทธกาล

ในบรรดาชื่อเรียกบุคคลผู้มีความหลากหลายทางเพศในทางพุทธศาสนา อุกโตพยัญชนกกับบัณฑิตก็มีรายละเอียดของเรื่องเล่าและมีการจัดประเภทไว้ค่อนข้างชัดเจน ในกรณีของอุกโตพยัญชนก (หรือคนสองเพศ) นั้น มีเรื่องราวในพระวินัยปิฎกเกี่ยวกับบุคคลเหล่านี้ที่ออกบวชเป็นพระโดยที่ชุมชนสงฆ์ไม่ทราบว่าเป็นบุคคลสองเพศ ครั้นพระพุทธรองค์ทรงทราบจึงให้บุคคลนั้นสึกจากความ เป็นพระ อีกทั้งทรงแนะนำหมู่สงฆ์ไม่ควรอนุญาตให้บุคคลสองเพศบวชเป็นภิกษุในพุทธศาสนา

...สมัยนั้น อุกโตพยัญชนก บางคนได้บรรพชาในหมู่ภิกษุ เธอเสพเมถุนธรรมใน สตรีทั้งหลายด้วยปุริสนิมิต (นัยคืออวัยวะเพศชาย) ของตนบ้าง ให้บุรุษอื่นเสพ เมถุนธรรมในอิตถินิมิต (นัยคืออวัยวะเพศหญิง) ของตนบ้าง ภิกษุทั้งหลายจึง กราบทูลเรื่องนี้ให้พระผู้มีพระภาคทรงทราบ พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า “ภิกษุ ทั้งหลาย อนุปสัมบัน (คฤหัสถ์หรือผู้ครองเรือน) ผู้เป็นอุกโตพยัญชนก ไม่พึงให้ อุปสมบท ที่อุปสมบทแล้ว พึงให้สึกเสีย”

(วิ.ม. 4/116/180)

ตามคติของพุทธศาสนา ชาตีกำเนิดแบบอุกโตพยัญชนกเกิดจากการปรุงแต่งของกรรม บุคคลเหล่านี้จึงเป็นกะเทยในทางกายภาพหรือเป็นกะเทยโดยเพศสรีระ พวกเขาเกิดมามีทั้งอวัยวะ เพศชายและอวัยวะเพศหญิงในตัวเองจึงสามารถทำหน้าที่ของบุรุษในเวลาที่มีเพศสัมพันธ์กับสตรี และสามารถทำหน้าที่ของสตรีในเวลาที่มีเพศสัมพันธ์กับบุรุษ อุกโตพยัญชนกในเวลาที่เป็นผู้หญิงจะให้ผู้ชาย เสพเมถุนในองค์กำเนิดหญิง (หรืออวัยวะเพศหญิง) ของเขา แต่ในเวลาที่เป็นผู้ชายจะทำการเสพเมถุน ในหญิงด้วยองคชาตของเขา

ใน อรรถกถาอธิบายพระวินัยปิฎกชื่อ *สมันตปาสาทิกา* (วิ.อ. (บาลี) 3/116/92) ได้ระบุถึง อุกโตพยัญชนกจำพวกมนุษย์ไว้สองประเภท คือ สตรีอุกโตพยัญชนก และบุรุษอุกโตพยัญชนก สตรีอุกโตพยัญชนกในยามปกติจะมีอวัยวะเพศหญิงปรากฏชัดเจนแต่องคชาตไม่ปรากฏชัด ทว่าเมื่อ ทำหน้าที่ชายบ่าเรอหญิง อวัยวะเพศหญิงของเขาจะถูกปกปิดไว้และมืองคชาตขึ้นมาแทน ส่วนกรณี ของบุรุษอุกโตพยัญชนกจะเป็นตรงข้ามกัน บุรุษอุกโตพยัญชนกในยามปกติจะมีองคชาตชัดเจนแต่ อวัยวะเพศหญิงปรากฏไม่ชัด ทว่าเมื่อทำหน้าที่หญิงบ่าเรอชาย องคชาตของเขาจะถูกปกปิดไว้และ อวัยวะเพศหญิงจะปรากฏขึ้นมาแทน

ความแตกต่างระหว่างมนุษย์อุกโตพยัญชนกสองประเภทนี้ก็คือ สตรีอุกโตพยัญชนกตั้งครรภ์ เองได้ (เนื่องจากอวัยวะเพศหญิงสมบูรณ์) และทำให้หญิงอื่นตั้งครรภ์ได้ด้วย ส่วนบุรุษอุกโตพยัญชนก ตั้งครรภ์เองไม่ได้ (เนื่องจากอวัยวะเพศหญิงไม่สมบูรณ์) แต่ทำให้ผู้หญิงอื่นตั้งครรภ์ได้ (วิ.อ. (ไทย) 3/116/111-112) เมื่อเทียบกับความหมายของกะเทยในทางการแพทย์ด้วยนั้น สตรีอุกโตพยัญชนก จะมีลักษณะใกล้เคียงกับกะเทยแท้ และบุรุษอุกโตพยัญชนกจะมีลักษณะใกล้เคียงกับกะเทยเทียมชาย

อรรถกถาอภิธรรม *อฎฐสาสนี* (อภิ.สง.อ. (ไทย) -/633/631) ได้อธิบายร่างกายของอุกโตพญชกบุคคลไว้ว่า อุกโตพญชกจะมีอินทรีย์ (หรือเครื่องหมายแสดงเพศ) เพียงหนึ่งอย่างในเวลาใดเวลาหนึ่ง เวลาใดมีอวัยวะเพศหญิงปรากฏก็ถือเป็นอิตถินทรีย์ (คือเพศสรีระหญิงเป็นใหญ่) เวลาใดมีอวัยวะเพศชายปรากฏก็จัดเป็นปฐินทรีย์ (คือเพศสรีระชายเป็นใหญ่) ตรงนี้ฎีกาพระวินัยชื่อ *วิมตฺติโนทนี* ชี้ต่อไปว่า สตรีอุกโตพญชกก็คือบุคคลที่ประกอบด้วย *อิตถินทรีย์* หรือสภาพที่เป็นใหญ่ในอิตถิภาวะ และบุรุษอุกโตพญชกก็คือบุคคลที่ประกอบด้วย *ปฐินทรีย์* หรือสภาพที่เป็นใหญ่ในปฐินภาวะ (วิมตฺติฎีกา (บาลี) 2/116/160) ; พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2559: 562)

กล่าวคือ เพศสรีระสองอย่างจะเกิดขึ้นกับคน ๆ เดียวภายในเวลาเดียวกันไม่ได้ เครื่องหมายที่แสดงเพศของบุคคลเหล่านี้อย่างถาวรจึงไม่มีอยู่ ร่างกายของพวกเขาเปลี่ยนแปลงเพศไปตามกามราคะ (ความกำหนัด) ที่ประกอบอยู่กับจิต จึงถือว่าบุคคลเหล่านี้ไม่มีเครื่องหมายแสดงเพศ บุคคลเหล่านี้แม้จะมีอวัยวะเพศสองอย่างแบบกำกวมในร่างกายแต่กำเนิด แต่เวลาเมื่อสัมผัสกับผู้อื่นจะใช้อวัยวะเพศอย่างใดอย่างหนึ่งเพียงอย่างเดียวตามกำลังของราคะที่ย่อมจิตอยู่ในชั่วขณะนั้น

...เพราะว่า เมื่อใดราคะจิตของอิตถิอุกโตพญชกจะเกิดขึ้น เมื่อนั้น เครื่องหมายเพศชายย่อมปรากฏ เครื่องหมายเพศหญิงย่อมเร้นหายไป ในส่วนของปฐิส อุกโตพญชกก็มีเครื่องหมายเพศหญิงในลักษณะนี้เหมือนกัน ถ้าอินทรีย์ของอุกโตพญชกทั้งสองเหล่านั้นยังมีเครื่องหมายทั้งสองไซ้ เครื่องหมายเพศทั้งสองก็พึงตั้งอยู่ตลอดเวลา แต่ว่าเครื่องหมายเพศทั้งสองหาได้ตั้งอยู่ไม่ เพราะฉะนั้น พึงทราบตามค่านีว่า อินทรีย์นั้นของอุกโตพญชกนั้นเป็นเหตุแห่งเครื่องหมายเพศหามิได้ แต่ว่า ในที่นี้ เหตุคือราคะสัมปยุตตจิต มีกรรมเป็นสหาย ก็เพราะอินทรีย์ของอุกโตพญชกนั้นมีเพียงเท่านั้น (*หมายความว่า ในทางกายภาพ อิตถิอุกโตพญชกเป็นผู้หญิง แต่เมื่อเธอเกิดความต้องการทางเพศในผู้หญิง เครื่องหมายเพศชายก็จะปรากฏขึ้น เครื่องหมายเพศหญิงของเธอหายไป*)...ฉะนั้น อิตถิอุกโตพญชกแม้ตนที่ตั้งครรภ์ได้ย่อมทำให้สตรีอื่นตั้งครรภ์ได้ด้วย ส่วนปฐิสอุกโตพญชกย่อมทำบุคคลอื่นให้ตั้งครรภ์ได้ แต่ว่า ตนเองย่อมตั้งครรภ์ไม่ได้

(อภิ.สง.อ. (ไทย) -/633/631-632)

คำอธิบายเหล่านี้ทำให้เราทราบว่า อุกโตพญชกคือบุคคลผู้มีความหลากหลายทางเพศแบบอินเตอร์เซ็กชวล (intersexual หรือคนสองเพศ) ซึ่งดูที่อวัยวะเพศหรือเพศสรีระตอนกำเนิดเป็นสิ่งสำคัญ พวกเขาคือผู้ที่เกิดมา มีอวัยวะเพศสองอย่างในตัวเองแต่เปลี่ยนไปตามกิเลสคือราคะในเวลาใดเวลาหนึ่ง พวกเขาสนใจ ดึงดูด และสามารถมีเพศสัมพันธ์ได้ทั้งกับผู้ชายและผู้หญิง เพศวิถีและรสนิยมทางเพศของพวกเขาจึงค่อนข้างชัดเจนว่าเป็นแบบไบเซ็กชวล (bisexual)

แม้เราจะไม่มีหลักฐานเพียงพอที่จะระบุว่าบุคคลกลุ่มนี้มีรสนิยมทางเพศแบบแพนเซ็กชวลได้หรือไม่ เพราะในยุคพุทธกาลไม่มีการบัญญัติศัพท์แยกเพศสรีระ เพศวิถี และรสนิยมทางเพศ ชัดเจนเหมือนปัจจุบัน แต่ก็เป็นไปได้ที่บุคคลสองเพศเหล่านี้อาจสนใจและต้องการมีเพศสัมพันธ์กับผู้ชายหรือผู้หญิงที่ไม่ต้องอยู่ภายใต้เพศสภาพแบบใดแบบหนึ่ง เช่น เสพกามกับพระ ชาวบ้าน หรือกะเทยก็ได้ ความพึงพอใจทางเพศของพวกเขาแปรปรวนตามกิเลสคือกามโดยมีอวัยวะสองอย่างภายในหนึ่งร่างกายที่ทำงานรองรับความต้องการนั้น หากเป็นตามนี้ อุกโตพยัญชนกผู้นี้จะมีเพศวิถีและรสนิยมทางเพศแบบแพนเซ็กชวล (pansexual) ได้ด้วย

กลุ่มหลากหลายทางเพศต่อมาคือบัณฑิตเขากะ บัณฑิตเขากะเป็นกลุ่มของบุคคลผู้ ‘บกพร่อง’ ทางเพศ ซึ่งต่างจากอุกโตพยัญชนกที่เป็นกลุ่มของบุคคลผู้ ‘กำกวม’ ทางเพศ ความกำกวมทางเพศของอุกโตพยัญชนกเกิดขึ้นเพราะอวัยวะเพศอย่างใดอย่างหนึ่งที่หลบในและบางที่ก็เปิดเผยตามการเคลื่อนไหวของจิตที่หนักด้วยราคะ ลักษณะเช่นนี้ทำให้ชุมชนสงฆ์สับสนและไม่สามารถต้อนรับบุคคลเหล่านี้เข้ามาเป็นภิกษุ (หรือภิกษุณี) อยู่ร่วมกับภิกษุ (หรือภิกษุณี) อื่น อุกโตพยัญชนกทุกประเภท (ไม่ว่าภายนอกจะดูเป็นหญิงหรือชายก็ตาม) จึงไม่สามารถบวชในพุทธศาสนาได้ ต่างจากบัณฑิตเขากะที่ความบกพร่องทางเพศบางอย่างไม่เป็นเหตุทำให้พวกเขาบวชไม่ได้

ใน *อรรถกถาสมันตปาสาทิกา* ได้จำแนกบุคคลผู้เป็นบัณฑิตเขากะตามข้อความพุทธบัญญัติในพระวินัยปิฎก (*ปมฺทโก ภิกฺขเว*) ออกเป็นห้าประเภท โดยแต่ละประเภทมีคำนิยามตามแนวอรรถกถา ซึ่งโดยมากมีนัยบ่งถึงบัณฑิตเขากะที่เป็นผู้ชายมากกว่าผู้หญิงดังนี้

1. อาสิตตบัณฑิตเขากะ ได้แก่ บัณฑิตเขากะที่เอาปากอมองคชาตของชายเหล่านี้ ถูกรน้ำอสุจิริดเอาแล้ว ความเร่าร้อนก็สงบลง (วิ.อ. (บาลี) 3/109/81)
2. อสุยบัณฑิตเขากะ ได้แก่ บัณฑิตเขากะที่ชอบมองดูคนอื่นร่วมเพศเสพสมกัน เมื่อความริษยาเกิดขึ้นแล้ว ความเร่าร้อนก็สงบไป (วิ.อ. (บาลี) 3/109/81)
3. โอปักกมยบัณฑิตเขากะ ได้แก่ บัณฑิตเขากะที่มีอวัยวะตั้งพีซทั้งหลายถูกนำไปปราศแล้ว (คืออวัยวะเพศถูกตอนหรือทำให้ใช้งานไม่ได้) ด้วยความพยายาม (ผู้ที่ผ่าตัดแปลงเพศแล้วในปัจจุบันอาจจัดอยู่ในบัณฑิตเขากะประเภทนี้) (วิ.อ. (บาลี) 3/109/81)
4. ปักขบัณฑิตเขากะ ได้แก่ บุรุษบางคนข้างแรม (กาฬปักข์) เป็นบัณฑิตเขากะ ด้วยอานาภาพแห่งอกุศลวิบาก แต่พอถึงข้างขึ้น (ซุณหปักข์) ความเร่าร้อนของเขาก็สงบไป (วิ.อ. (บาลี) 3/109/82)
5. นปฺงสกบัณฑิตเขากะ ได้แก่ บัณฑิตเขากะที่เกิดมาไม่ปรากฏเพศ (คือไม่มีภาวรูป) ในคราวปฏิสนธิ (คือไม่ปรากฏว่าเป็นชายหรือหญิงมาแต่กำเนิด) (วิ.อ. (บาลี) 3/109/82)

ที่ผ่านมาเรามักเชื่อว่า บัณฑิตเขากะห้าประเภทนี้เป็นเรื่องของผู้ชายบางคนเท่านั้น คัมภีร์ทางพุทธศาสนาแทบไม่กล่าวถึงบัณฑิตเขากะที่เป็นผู้หญิงเลยแม้จะมีชื่อเรียกอติถิบัณฑิตเขากะก็อยู่ก็ตาม ในหลักเกณฑ์การบวชภิกษุณีก็มีข้อห้ามสตรีที่เป็นบัณฑิตเขากะออกบวช (ดูอันตรายกิธธรรมในการอุปสมบทของฝ่ายภิกษุณี 24 อย่างใน วิ.จ. (ไทย) 7/423/346) ทั้งนี้อาจเป็นเพราะหลักฐานในคัมภีร์ชั้นหลังระบุว่า บัณฑิตเขากะสี่ประเภทแรกมีเฉพาะในผู้ชายเท่านั้น (*จตฺตวโรปิ กิรฺ บุริสฺวา*) แต่การอธิบายของพระอาจารย์บางกลุ่มในยุคหลังได้เปิดช่องความเป็นไปได้ของการมีบัณฑิตเขากะประเภทต่าง ๆ เหล่านี้ในผู้หญิงด้วย โดยเฉพาะ

ผู้หญิงสามารถเป็นบัณฑิตเพศกะประเภทปักขบัณฑิตเพศก็ได้ด้วย เรียกว่า “ปักขปักขทิก” (วชิร.ฎีกา. (บาลี) -/109/552)

ในบรรดาบุคคลทั้งหลายเหล่านี้ “นุ่งสกบัณฑิตเพศ” เป็นกลุ่มของผู้มีความบกพร่องทางเพศสรีระชัดเจน ถ้าเขาไม่ได้เกิดมามีสองอวัยวะเพศกำกวมในหนึ่งร่างกายที่บางเวลาอวัยวะเพศหญิงทำงานและบางเวลาอวัยวะเพศชายทำงาน เขาก็จะเกิดมาไม่มีอวัยวะเพศเลย ทั้งสองกรณีนี้ ถ้าพวกเขายังมีอารมณ์ความรู้สึกทางเพศเช่นปุถุชนทั่วไป รสนิยมทางเพศของพวกเขาจะมีแนวโน้มเป็นแบบไบเซ็กชวล (bisexual) แพนเซ็กชวล (pansexual) เควียร์ (queer) หรือควอสชันนิ่ง (questioning) ก็ได้ ส่วนประเภทของบุคคลผู้มีความหลากหลายทางเพศที่กลุ่มนี้เป็นได้คือ ไบเซ็กชวล (bisexual) เควียร์ (queer) หรือควอสชันนิ่ง (questioning)

หากเรถือนิยามของบัณฑิตเพศจากหลักฐานของฝ่ายพุทธ โอกาสที่นุ่งสกบัณฑิตเพศรวมทั้งบัณฑิตเพศกะประเภทอื่นจะมีรสนิยมทางเพศแบบเอเซ็กชวล (asexual) นั้นเกิดขึ้นได้น้อย เพราะเพศวิถีของบุคคลเหล่านี้เชื่อมโยงอยู่กับราคาคือความใคร่ กำหนด หรือยิตินิยาม เมื่อรสนิยมทางเพศแบบเอเซ็กชวลเป็นไปได้ยาก บุคคลเหล่านี้ก็จะไม่มีรสนิยมทางเพศแบบเดมิเซ็กชวล (demisexual) หรือเกรย์-เซ็กชวล (grey-sexual) ซึ่งเป็นกลุ่มย่อยอยู่ในเอเซ็กชวลด้วย การไม่มีเครื่องหมายของเพศกำเนิดทำให้เป็นเรื่องยากที่นุ่งสกบัณฑิตเพศจะมีรสนิยมทางเพศแบบโมนเซ็กชวล (monosexual) ที่ต้องการระบุเพศสภาพของตนเองให้เป็นแบบใดแบบหนึ่งได้เช่นกัน ความน่าจะเป็นของรสนิยมทางเพศของบัณฑิตเพศกะกลุ่มนี้จึงมีเพียงไบเซ็กชวล (bisexual) หรือแพนเซ็กชวล (pansexual) พร้อมกับความไม่แน่ใจทั้งในเพศสรีระเพศวิถี และเพศสภาพของตัวเอง ความสับสนในเพศแทบทุกความหมายเช่นนี้ทำให้นุ่งสกบัณฑิตเพศกะไม่ได้รับอนุญาตให้บวชในพุทธศาสนา

“โอปักกมยบัณฑิตเพศ” คือกลุ่มของบุคคลผู้มีความหลากหลายทางเพศประเภทคนแปลงเพศซึ่งในพุทธศาสนาถือว่าเป็นความบกพร่องทางเพศอีกประเภทหนึ่ง ในกรณีของผู้หญิงที่ผ่าตัดใส่อวัยวะเพศชายเทียมแล้ว แต่หากระบบสืบพันธุ์และอวัยวะเพศของเธอ (หลัก ๆ คือรังไข่และมดลูก) ยังทำงานได้หรือเธอยังสามารถตั้งท้องมีบุตรได้ สตรีแปลงเพศผู้นี้จะไม่ถือว่าเป็นโอปักกมยบัณฑิตเพศหรือเข้าข่ายเป็นผู้บกพร่องทางเพศประเภทนี้ ในกรณีของผู้ชายที่ผ่าตัดอวัยวะเพศเพียงบางส่วน แต่ออวัยวะยังสามารถผลิตเชื้ออสุจิเพื่อสืบพันธุ์ได้ ผู้ชายแปลงเพศคนนี้ก็ไม่ได้ถือว่าเป็นโอปักกมยบัณฑิตเพศเช่นกัน

...ก็เมื่ออัมพะทั้งสองยังอยู่ แม้นิมิตจะถูกตัดออกไปแล้ว ก็หาได้เป็นบัณฑิตเพศก็ไม่ถึงภิกษุจะเป็นผู้ไม่ได้อาหารเลย ตัดองคชาตออกไป ก็เป็นเพียงอาบัติอุลลัจจัยเท่านั้น ไม่เป็นบัณฑิตเพศ แต่เมื่ออัมพะทั้งสองถูกตัดออกไปแล้ว แม้องคชาตก็ไม่ใช่สภาพควรแก่การงานเพราะราคาได้ (กลายเป็นขันธ์) ความเป็นบุรุษ (บุริสภาวะ) ย่อมหายไป ลักษณะของบุรุษมี หนวด เป็นต้น ก็ดี การอุปสมบท ก็ดี ย่อมหายไป ย่อมมีความเร่าร้อนด้วยกิเลสมีกำลังมากจนห้ามการล่วงละเมิดได้ยากเหมือนนุ่งสกบัณฑิตเพศ เพราะเหตุนี้ บุคคลเช่นนี้ แม้เป็นผู้อุปสมบทแล้ว ก็พึงให้สึกเสีย

(วิมตติ.ฎีกา (บาลี) 2/153-154)

เรามักพบคำถามอันน่าสนใจเกี่ยวกับโอปปกมียบณเฑาะก์ว่า ในสมัยพุทธกาลมีการผ่าตัดแปลงเพศหรือไม่ และบุคคลที่ผ่าตัดแปลงเพศแล้วในปัจจุบันถือว่าเป็นโอปปกมียบณเฑาะก์ได้หรือไม่ ในเบื้องต้น อรรถกถาพระวินัยชื่อ *สมันตปาสาทิกา* ได้นิยามโอปปกมียบณเฑาะก์ไว้ว่า “*ยสฺส อุปกุกฺกเมน พิชานี อปนีตวานิ อโย โอปกุกมียบณฺฑโก*” (วิ.อ. (บาลี) 3/109/81) แปลว่า บณเฑาะก์ใดมีอวัยวะตั้งพีซทั้งหลาย ถูกนำไปปราศแล้ว (คือถูกตอนเสียแล้ว) ด้วยความพยายาม บณเฑาะก์นี้ชื่อโอปปกมียบณเฑาะก์ (วิ.อ. (ไทย) 3/109/100)

ต่อมา ฎีกาชื่อ *วิมตฺติวินยทนี* ที่อธิบายอรรถกถาสมันตปาสาทิกา ได้นิยามโอปปกมียบณเฑาะก์เพิ่มเติมว่า เมื่อพีซ (หรือลูกอذنชะ) ยังคงอยู่ มีเพียงนิมิต (หรืออวัยวะเพศ) ที่ถูกนำออกไป บุรุษนั้น ก็ยังไม่เป็นบณเฑาะก์ แม้ภิกษุขานนิมิต (อวัยวะเพศ) ออกไปเพื่อรักษาโรค ก็ไม่เป็นบณเฑาะก์ แต่เมื่อพีซ ถูกนำออกไป (นั่นคือถูกตอน) แม้มีความกำหนด อนาคตก็จะไม่อยู่ในสภาพใช้การได้ ความเป็นบุรุษเพศจ๋ยอมหายไป เครื่องแสดงความเป็นบุรุษมีหนวดเป็นต้น ย่อมหายไปด้วย (วิมตฺติ.ฎีกา (บาลี) 2/109/153)

ข้อความตรงนี้หมายความว่า โอปปกมียบณเฑาะก์คือบุรุษที่ถูกตัดทั้งองคชาตและลูกอذنชะ โดยกรรมวิธีในการนำองคชาตออกไป เรียกว่า “อุปกุกมะ” คำนี้ตามรูปศัพท์แปลว่า ความพยายาม ความบากบั่น หรือความมุ่งมั่น ซึ่งบ่งชี้ถึงเจตนาที่จะเปลี่ยนร่างกายของตนเองจากเพศเดิมไปสู่เพศอื่นที่แตกต่าง ผู้แปลพระไตรปิฎกและอรรถกถาแปลฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัยได้ตั้งข้อสังเกตไว้ว่าสนใจว่า ในภาษาสันสกฤต คำว่า “อุปกรรม” (บาลี: อุปกุกม) หมายความว่า การเยียวยา (*จิกิตฺสา/ตฺกิจฺจฺยา*) ก็ได้ ดังนั้น “อุปกุกม” ในที่นี้จึงอาจมีนัยบ่งถึงการไปทางวิธีหมอ เช่น การเยียวยาด้วยการผ่าตัด (วิ.ม.อ. 6/125/309)

ยิ่งกว่านั้น ใน *พรมขาลสูตฺร* ยังได้กล่าวถึงกลุ่มวิชาที่ผู้ปฏิบัติใน “มหาศีล” ต้องละเว้นอย่างเด็ดขาด โดยหนึ่งในวิชาเหล่านี้คือวิชาว่าด้วยการเปลี่ยนกะเทยให้กลับเป็นชาย หรือการเปลี่ยนชายให้เป็นกะเทย ซึ่งอาจเทียบได้กับการผ่าตัดแปลงเพศในปัจจุบัน ดังมีข้อความที่ว่า ทำกะเทยให้เป็นชาย (*วัสสกัมมะ*) หรือทำชายให้เป็นกะเทย (*โวสสกัมมะ*) (ที.สี. (ไทย) 9/27/10) *อรรถกถาพรมขาลสูตฺร* อธิบายว่า คำว่า “วัสสะ” ได้แก่ บุรุษ คำว่า “โวสสะ” ได้แก่ กะเทย การทำบณเฑาะก์ให้เป็นชายชื่อว่าทำกะเทยให้เป็นชาย (*วัสสกัมมะ*) การทำชายให้เป็นบณเฑาะก์ชื่อว่าทำชายให้เป็นกะเทย (*โวสสกัมมะ*) แต่การกระทำดังกล่าวนี้หมายถึงเพียงการเปลี่ยนเพศสภาพชายที่ตนไม่ปรารถนาให้มีเพศสภาพเหมือนหญิงเท่านั้น (ที.สี.อ. (บาลี) 1/27/142-143 ; สิลกขณฺธ.ฎีกา (บาลี) -/27/159) คัมภีร์พุทธอาจให้ข้อมูลเกี่ยวกับการแปลงเพศไว้ไม่มากนัก แต่เหล่านี้ก็เพียงพอที่ทำให้เราเห็นร่องรอยว่า มีการกระทำบางอย่างกับอวัยวะเพศที่เข้าข่ายเป็นการแปลงเพศตั้งแต่สมัยโบราณ

โอปปกมียบณเฑาะก์ต่างจากนบงสกบณเฑาะก์ตรงที่มีเพศสรีระชัดเจนเพียงอย่างเดียว ตอนกำเนิด แต่ภายหลังอวัยวะเพศนั้นถูกทำให้ใช้การไม่ได้ด้วยความพยายามของตนเอง เมื่อตั้งใจที่จะแปลงเพศสรีระของตนเองและทำสำเร็จแล้วไม่ว่าจะใช้วิธีการใดก็ตาม เพศวิถีของบุคคลนั้นย่อมแปร “ผกผัน” กับเพศสรีระเดิมจนทำให้เราสรุปรสนิยมทางเพศของบุคคลกลุ่มนี้ได้ยากยิ่ง บุคคลแปลงเพศอาจมีรสนิยมทางเพศได้หลายแบบ เขาอาจเป็นผู้มีความหลากหลายทางเพศแบบเกย์ (gay) เลสเบียน

(lesbian) ไบเซ็กชวล (bisexual) เควีย์ร์ (queer) เควสชันนิง (questioning) หรือเอเซ็กชวล (asexual) โดยรวมทรานส์เจนเดอร์ (transgender) ด้วยก็ได้ เพราะความตั้งใจแปลงเพศของตนเองย่อมสัมพันธ์กับความต้องการให้เพศสภาพใหม่ของตนเองเป็นที่ยอมรับทางสังคมไม่มากก็น้อย เพศวิถีและรสนิยมทางเพศของบุคคลกลุ่มนี้จึงหลากหลายและเปลี่ยนไปมาได้ตลอดเวลา

ในการทำงานเกี่ยวกับนุ่งปกบังหน้า บังหน้าก็ประเภทโอปอกมียะไม่สามารถบวชในพุทธศาสนาได้เพราะถือว่าเพศสรีระของเขาไม่ชัดเจน (คืออวัยวะเพศอาจชัดเจนในอดีตแต่ปัจจุบันไม่ชัดเจนจากการแปลงเพศ) เพศวิถีแปรปรวนตามเพศสรีระที่ไม่ชัดเจน และเพศสภาพก็คลุมเครือซึ่งสร้างความสับสนในการอยู่ร่วมกับหมู่สงฆ์ เมื่อเพศในทุกความหมายหลักก็มีความไม่ชัดเจนซึ่งส่งผลกระทบต่อการทำงานร่วมกันเป็นคณะสงฆ์ โอปอกมียะบังหน้าก็จึงไม่ได้รับอนุญาตให้บวชในพุทธศาสนา

“ปกบังหน้า” เป็นผู้บกพร่องทางเพศ (เน้นเพศสรีระแบบชาย) ประเภทที่ความเร่าร้อนทางเพศของเขาแปรปรวนตามข้างขึ้นข้างแรม ในช่วงข้างขึ้นชายเหล่านี้จะเป็นคนปกติ แต่ในช่วงข้างแรมกลับถูกกิเลสความเร่าร้อนในกามท่วมทับอย่างหนักเหมือนกับคนบ้า พอล่วงละเมิดเสร็จแล้วเท่านั้นจึงจะบรรเทาความเร่าร้อนลงได้ ความไม่ปกติในเพศวิถีเช่นนี้ทำให้พระพุทเจ้าอนุญาตให้บุคคลเหล่านี้บวชได้เฉพาะในช่วงข้างขึ้น แต่ถ้าไม่สามารถควบคุมอารมณ์ทางเพศของตัวเองในช่วงข้างแรมได้ก็ต้องสึกออกไป ทั้งนี้อาจยกเว้นผู้ที่บวชในช่วงข้างขึ้นแล้วปฏิบัติจนสามารถหลุดพ้นจากอารมณ์ทางเพศที่ท่วมทับในช่วงข้างแรมได้ ซึ่งก็เป็นที่ยกขำว่าจะเป็นไปได้หรือไม่ (สารตถ.ฎีกา (บาลี) 3/109/311)

ความบกพร่องทางเพศแบบนี้เกิดขึ้นกับเพศวิถีของบุคคลที่ได้ชื่อว่าเป็นปกบังหน้าเท่านั้น ไม่เกิดขึ้นกับเพศสรีระและเพศสภาพของพวกเขาเหมือนกรณีของนุ่งปกบังหน้าและโอปอกมียะบังหน้า กล่าวคือ บุคคลกลุ่มนี้มีอวัยวะสืบพันธุ์เพศชายหรือเพศสรีระชัดเจนตอนเกิด แต่เพศวิถีแปรปรวนประมาณครึ่งเดือนในแต่ละเดือน ในยามข้างขึ้นที่เพศสรีระ เพศวิถี และรสนิยมทางเพศของเขาเป็นปกติ เขาจึงสามารถบวชเป็นภิกษุได้แต่เฉพาะในช่วงเวลาข้างขึ้น แต่บวชไม่ได้ในช่วงเวลาข้างแรม

ในการทำงานเดียวกัน “อาสิตตบังหน้า” และ “อุสุยบังหน้า” เป็นกลุ่มของบุคคล (เน้นผู้ชาย) ที่มีความบกพร่องทางเพศวิถีมากกว่าเพศสรีระ ความบกพร่องทางเพศวิถีแบบอาสิตตบังหน้าคือชอบอม ดูด และอาจจะกลืนกินอสุจิของบุรุษเพศ ฟังพอใจและดับความใคร่ได้ถ้าเห็นอสุจิราดรดลำตัว ส่วนความบกพร่องทางเพศแบบอุสุยบังหน้าคือ ชอบดูคนอื่นมีเพศสัมพันธ์กัน ฟังพอใจและดับความใคร่ของตัวเองได้ ถ้าการมีเพศสัมพันธ์กันของคนอื่น (ที่ตัวเองเห็น) ทำให้ตนเกิดความอิจฉาริษยา บังหน้าทั้งสามประเภทหลังนี้ (ปกชะ อาสิตต และอุสุย) ตามความเชื่อของพุทธศาสนาคือเพศสรีระไม่บกพร่อง แต่เพศวิถีบกพร่อง พวกหนึ่งระคะจัดเมื่อดวงจันทร์ค่อย ๆ หายไปเมื่อเข้าสู่ข้างแรม พวกหนึ่งชอบมีกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับอสุจิของเพศชาย และอีกพวกหนึ่งชอบให้เพศสัมพันธ์ของคนอื่น กระตุ้นอารมณ์โกรธของตนเอง

ถ้าอารมณ์ทางเพศของพวกเขาเหล่านี้เกิดขึ้นจากปัจจัยภายนอกบางอย่าง หรือถ้าวัตถุภายนอกบางอย่าง (ในกรณีนี้คือทิศทางของดวงจันทร์ อสุจิ หรือการมีเพศสัมพันธ์ของคนอื่น) ถูกใช้เพื่อเป็นตัวปลุกเร้าความรู้สึกทางเพศในร่างกายของตนเอง รสนิยมทางเพศของบังหน้าทั้งสามกลุ่มนี้อาจเข้าข่าย

เป็นออโตเซ็กชวล (autosexual) ซึ่งกรณีของอุสุยยบัณฑิตเท่านั้นค่อนข้างชัดเจนว่า ต้องการบางสิ่ง (ภาพการร่วมเพศของคนอื่น) มากกระตุ้นร่างกายของเขาให้เกิดอารมณ์บางอย่าง (ริชยา) เพื่อตอบสนองความรู้สึกทางเพศของตัวเองอีกที แม้กระนั้นก็มีข้อสงสัยว่า ความบกพร่องทางเพศของบัณฑิตก็ทั้งสามประเภทนี้เป็นเรื่องของเพศวิถีล้วน ๆ เกี่ยวข้องกับเพศสรีระเพียงทางอ้อม และแทบไม่เกี่ยวข้องกับเพศสภาพทางสังคม

ถ้าชายหรือหญิงคนใดที่กามราคะรุนแรงในช่วงข้างแรม และปรารถนาอย่างยิ่งที่จะมีเพศสัมพันธ์กับชายหรือหญิงด้วยกันเท่านั้น ปักขบัณฑิตก็ผู้นั้นก็จะมีรสนิยมทางเพศแบบโมนเซ็กชวล (monosexual) แต่ถ้าในช่วงข้างแรม เขาต้องการที่จะมีเพศสัมพันธ์กับผู้ชายหรือผู้หญิงก็ได้ ปักขบัณฑิตก็ผู้นั้นก็จะมีรสนิยมแบบไบเซ็กชวล (bisexual) แต่ถ้าในช่วงข้างแรม กามราคะของเขาเร่าร้อนรุนแรงจนพร้อมที่จะมีเพศสัมพันธ์กับใครก็ได้โดยไม่สนใจเพศสภาพของคู่นอน ปักขบัณฑิตก็ผู้นั้นก็จะมีรสนิยมแบบแพนเซ็กชวล (pansexual)

ในกรณีของชายหรือหญิงคนใดที่ชอบดู อม ดูด และกลืนอสุจิ และปรารถนาอย่างยิ่งที่จะเอาอสุจิมาราตรถลัดตัวของตนเองหรือของผู้เกี่ยวข้อง หากเป็นชายที่ต้องการทำแบบนั้นกับผู้ชายด้วยกันเท่านั้น เขาก็จะเป็นเกย์ที่มีรสนิยมทางเพศแบบโมนเซ็กชวล (monosexual) และแตกกลุ่มย่อยเป็นโฮโมเซ็กชวล (homosexual) กับออโตเซ็กชวล (autosexual) หากเป็นหญิงต้องการทำแบบนั้นกับผู้ชายเท่านั้น เธอจะไม่ใช่เลสเบียน กลับเป็นผู้หญิงที่อาจมีรสนิยมทางเพศทั้งแบบออโตเซ็กชวล (autosexual) และโมนเซ็กชวล (monosexual) แต่ *ไม่* แตกกลุ่มย่อยเป็นโฮโมเซ็กชวล (homosexual) ซึ่งกรณีทั้งหลายเหล่านี้ในทางตะวันตกไม่ถือว่าเป็นความบกพร่องทางเพศแต่ประการใด

ในกรณีของชายหรือหญิงคนใดที่ชอบดูผู้อื่นมีเพศสัมพันธ์กัน ยิ่งถ้าดูแล้วเกิดอารมณ์ฉัฉฉริชยาได้มาก ก็ยิ่งดับความเร่าร้อนทางเพศของตนได้มาก หากเป็นชายที่ชอบดูฉัฉฉริชยาร่วมเพศระหว่างชายเท่านั้น เราก็กังขอกไม่ได้ว่าเขาเป็นเกย์ อุสุยยบัณฑิตก็ผู้นี้ก็อาจเป็นผู้ชายที่มีรสนิยมทางเพศแบบโมนเซ็กชวล (monosexual) ไบเซ็กชวล (bisexual) หรือแพนเซ็กชวล (pansexual) ก็ได้ หากเป็นหญิงที่ชอบดูฉัฉฉริชยาร่วมเพศระหว่างหญิงเท่านั้น เราก็กังขอรูไม่ได้ว่าเธอเป็นเลสเบียน อุสุยยบัณฑิตก็ผู้นี้ก็อาจเป็นผู้หญิงที่มีรสนิยมหลากหลายได้ในทำนองเดียวกัน เนื่องจากบัณฑิตก็สามประเภทหลังนี้ (ปักขบัณฑิต อาสิตตบัณฑิต อุสุยยบัณฑิต) มีพฤติกรรมที่สะท้อนเพศวิถีแตกต่างจากชาวบ้านทั่วไป ไม่ได้แสดงถึงเพศสรีระที่กำวม และไม่ได้รับกระทบเพศสภาพทางสังคมของพวกเขา พวกเขาจึงได้รับอนุญาตให้บวชในพุทธศาสนาได้ โดยอาสิตตบัณฑิตก็กับอุสุยยบัณฑิตก็ออกบวชเมื่อใดก็ได้ แต่ปักขบัณฑิตก็บวชได้เฉพาะช่วงเวลาข้างขึ้นเท่านั้น

สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ

จากที่ได้อภิปรายหัวข้อก่อน พบว่าชาวบ้านผู้มีความหลากหลายประเภทต่าง ๆ ในสมัยพุทธกาล ที่มีชื่อเรียกขานในภาษาบาลีนั้น สามารถนำมาเทียบเคียงกับชื่อที่แสดงรสนิยมทางเพศและบุคคลผู้มีความหลากหลายทางเพศในทางตะวันตกปัจจุบันได้โดยมีทั้งจุดคล้ายและจุดต่าง จุดต่างสำคัญคือรสนิยมทางเพศในทางตะวันตกแม้จะหลากหลายและมีชื่อเรียกขานเพิ่มขึ้นตลอดเวลา แต่ไม่มีประเภทใด

ถูกตีตราว่าเป็นความบกพร่องทางเพศ เพศวิถีที่แตกต่างในทางตะวันตกได้รับการคุ้มครองโดยถือว่าเป็นเรื่องส่วนตัวของแต่ละบุคคล

แต่ในทางพุทธศาสนา เพศวิถีและรสนิยมทางเพศหลายอย่างถูกตีตราว่าเป็นความบกพร่องทางเพศแต่ความบกพร่องดังกล่าวนั้นในทุกกรณีเกี่ยวข้องกับกามราคะที่ควบคุมไม่ได้ ซึ่งกามราคะที่ควบคุมไม่ได้ดูเหมือนจะเกิดขึ้นกับอุกโตพยัญชนกและบัณฑิตบางประเภท ในกรณีของบัณฑิตหากเราใช้การบวชได้หรือไม่เป็นตัวชี้วัดระดับความหนักเบาของความบกพร่องทางเพศ เราพบว่า นปุงสกบัณฑิต โอปักกมยบัณฑิต และปักษบัณฑิตในช่วงข้างแรม เป็นผู้บกพร่องทางเพศอย่างหนักจนบวชไม่ได้

ถ้าวิเคราะห์โดยอิงกับรสนิยมทางเพศแบบตะวันตก การที่บุคคลเหล่านี้ไม่สามารถบวชได้ไม่ใช่เพราะเขามีรสนิยมทางเพศแบบใดแบบหนึ่งเฉพาะเจาะจง แต่เป็นเพราะรสนิยมทางเพศของพวกเขาคลุมเครือและไม่สามารถสรุปได้ว่าเป็นแบบใดต่างหาก บัณฑิตทั้งสามพวกนี้สามารถมีรสนิยมทางเพศได้หลายแบบทั้งโมน็อกซ์ซวล (monosexual) ไบเซ็กซวล (bisexual) แพนเซ็กซวล (pansexual) ควีเอร์ (queer) หรือควิสชันนิง (questioning) นปุงสกบัณฑิตและโอปกักมยบัณฑิตบางพวกอาจเป็นผู้มีความหลากหลายทางเพศประเภทเอเซ็กซวล (asexual) ก็ได้

การที่มีเพศวิถีและรสนิยมทางเพศเปลี่ยนไปมาได้หลายแบบ ส่งผลต่อการกำหนดเพศสภาพของบุคคลนั้นในการอยู่ร่วมกันในชุมชน เพศวิถีที่แปรปรวนเหล่านี้จึงถูกมองว่าเป็นความบกพร่องทางเพศและความบกพร่องทางเพศที่ถือว่าหนักก็คือ *เพศวิถีแปรปรวนแบบผกผันกับเพศสรีระกำเนิดจนส่งผลให้กำหนดเพศสภาพของบุคคลนั้นไม่ได้* การบวชไม่ได้ในกรณีของบัณฑิตบางประเภทจึงพิจารณาที่เพศวิถีอันส่งผลต่อเพศสรีระ (เดิม) และเพศสภาพของบุคคลนั้น

ในกรณีของอุกโตพยัญชนก ความกำกวมทางเพศไม่ใช่ความบกพร่องทางเพศ แต่ก็ถือเป็นความไม่ปกติของเพศสรีระในระดับรุนแรงจนไม่สามารถบวชได้ในทุกกรณี อุกโตพยัญชนก (รวมทั้งนปุงสกบัณฑิต) เป็นผู้มีรูปอันเกิดจากกรรม (กัมมชรูป) แต่งมาไม่ดี ส่งผลให้ระบบเพศสรีระตั้งแต่กำเนิดไม่ได้ เมื่อระบบเพศกำเนิดไม่ได้ ทำให้เพศวิถีแปรปรวนตามกำลังของราคะที่ท่วมท้นจิตในเวลาใดเวลาหนึ่ง เพศวิถีที่แปรปรวนเยี่ยงนี้นำไปสู่รสนิยมและพฤติกรรมทางเพศที่หยิ่งและควบคุมได้ยาก แม้โดยมากจะเป็นแบบไบเซ็กซวล (bisexual) หรือแพนเซ็กซวล (pansexual) ก็ตาม ในทำนองคล้ายกัน เหตุผลที่พุทธศาสนาไม่อนุญาตให้คนสองเพศบวชได้นั้นคงเป็นเพราะพวกเขามี *เพศวิถีแปรปรวนแบบเหวี่ยงไปตามกามกิเลส* ซึ่งส่งผลกระทบต่อข้อกำหนดทั้งเพศสรีระและเพศสภาพของบุคคลนั้น การบวชไม่ได้ของอุกโตพยัญชนกจึงพิจารณาทั้งเพศสรีระและเพศวิถีที่ส่งผลต่อเพศสภาพของบุคคลนั้น

ในกรณีของอาสิตบัณฑิต อูสุยบัณฑิต และปักษบัณฑิตในเวลาข้างขึ้นนั้น (ที่จริงไม่ควรเรียกบุคคลเหล่านี้ว่าเป็นบัณฑิตในเวลาข้างขึ้น) เพศวิถีกับรสนิยมทางเพศของบุคคลไม่ส่งผลกระทบต่อข้อกำหนดเพศสรีระและเพศสภาพของเขาในชุมชนสงฆ์ เราอาจกล่าวได้ว่า ความบกพร่องทางเพศของพวกเขาเป็นเรื่องของเพศวิถีเท่านั้น ความบกพร่องทางเพศแบบนี้ในมุมมองของพุทธคัมภีร์ระดับไม่รุนแรงซึ่งทำให้พวกเขาสามารถบวชในพุทธศาสนาได้ ในกรณีของอาสิตบัณฑิตชายมักเป็นบุคคล

ผู้มีความหลากหลายทางเพศประเภทเกย์ จากเหตุผลดังกล่าวนี้ เกย์ (gay) เลสเบียน (lesbian) เควีย์ร์ (queer) และควิสชันนิง (questioning) ที่มีเพศสรีระอย่างเดี่ยวชัดเจนตอนกำเนิด รวมทั้งทรานส์เจนเดอร์ (transgender) ที่ไม่ได้มีเพศสรีระแบบคนสองเพศ (intersexual) หรือคนแปลงเพศแล้ว (transsexual person) บุคคลเหล่านี้สามารถบวชในพุทธศาสนาได้

การบวชได้ของบุคคลเหล่านี้สะท้อนให้เราเห็นว่า ภายในพุทธศาสนาก็มีการจัดระดับเพศวิถี และรสนิยมทางเพศเช่นเดียวกัน เพศที่ผิดวิสัยจากอารมณ์ความรู้สึกทางเพศทั่วไปจะถูกมองว่าเป็นความบกพร่องทางเพศวิถี แต่ตราบไต่ที่ความบกพร่องทางเพศวิถี ไม่สร้างปัญหาต่อการกำหนดเพศสรีระและเพศสภาพของบุคคลนั้น ความบกพร่องทางเพศวิถีจะยอมรับได้และถือเป็นเรื่องส่วนตัวของบุคคลนั้น แต่ถ้าความบกพร่องทางเพศวิถีเกี่ยวข้องกับการไม่สามารถกำหนดเพศสรีระและเพศสภาพของบุคคลนั้น ความบกพร่องทางเพศจะไม่ใช่เรื่องส่วนตัวของบุคคลอีกต่อไป แต่เป็นเรื่องของชุมชนที่จะต้องตัดสินใจว่าจะรับบุคคลนี้เข้าร่วมเป็นสมาชิกหรือไม่ ซึ่งคำตอบของชุมชนสงฆ์ในสมัยพุทธกาลก็คือ “ปฏิเสธ” ด้วยเหตุผลที่ได้วิเคราะห์ไปแล้วนั่นเอง

อย่างไรก็ตาม การปฏิเสธหรือไม่อนุญาตให้บวชและพำนักอยู่ในชุมชนของสงฆ์ ไม่ได้หมายความว่าอุกโศกภัยชนกและบัณฑิตบางประเภทจะเป็นบุคคลอากัฏหมอนไป การบวชเป็นภิกษุหรือภิกษุณีได้นั้นเป็นเรื่องของเพศสภาพทางศาสนาที่สอดคล้องกับเพศสรีระ หากบุคคลไม่สนใจการเป็นนักบวชและต้องการใช้ชีวิตตามเพศวิถีและรสนิยมทางเพศที่ตนเองเป็น พวกเขาก็สามารถทำได้และอาจค้นพบความสุขของชีวิตในมิติอื่นนอกกรอบของศาสนาได้ยิ่งกว่า ส่วนความหลุดพ้นจากกองทุกข์นั้นเกิดขึ้นได้จากความพยายามส่วนบุคคล ซึ่งไม่จำเป็นต้องอยู่ในสถานภาพของนักบวชแบบใดอยู่แล้ว

การเรียนรู้เพศวิถีที่หลากหลายของสังคมปัจจุบันทำให้เราเข้าใจรสนิยมทางเพศที่ปรากฏในหมู่ชาวบ้านสมัยพุทธกาลมากขึ้น บทความวิจัยชิ้นนี้ศึกษาเพศวิถี รสนิยมทางเพศ และบุคคลผู้มีความหลากหลายทางเพศแบบกำกวมและบกพร่อง โดยเชื่อมโยงรสนิยมทางเพศบางแบบที่อยู่ในการรับรู้ของชุมชนสงฆ์สมัยพุทธกาลเข้ากับความหมายและประเภทหลัก ๆ ของรสนิยมทางเพศในทางตะวันตก แม้จะได้ภาพที่ชัดเจนและเข้าใจวัฒนธรรมที่แตกต่างกันมากขึ้น แต่เรายังจำกัดกรอบการศึกษาอยู่ที่ระดับของชาวบ้านปุถุชนเท่านั้น ยังมีประเด็นทางเพศที่น่าสนใจอีกหลายเรื่อง อาทิ พระอรหันต์คือผู้ที่ไม่ใช่เพศวิถีหรือรสนิยมทางเพศอย่างสิ้นเชิงแล้วหรือไม่ เป็นไปได้หรือไม่ที่จะมีมนุษย์บางคนพัฒนาตนเองไปจนถึงระดับที่ไม่มีความรู้สึกทางเพศอีก (คือไม่มีเพศวิถีได้หรือไม่) หรือท่านเหล่านั้นยังมีเพศวิถีและรสนิยมทางเพศแต่เป็นแบบเฉพาะแบบหนึ่งที่มีกฎอ้างถึงคือเอเซ็กชวล (asexual) สภาวะที่ไร้ความรู้สึกทางเพศเป็นอย่างไรและแตกต่างจากการกดขี่ความรู้สึกทางเพศหรือไม่ ฯลฯ คำถามเหล่านี้เป็นข้อเสนอแนะงานวิจัยที่สามารถต่อยอดออกไปได้อีกหลายหัวข้อ

กล่าวโดยสรุป ไม่ว่าเพศวิถีและรสนิยมทางเพศที่ต่างจากแบบคนคู่ทั่วไปจะกำกวมหรือบกพร่องจริงหรือไม่ สิ่งหนึ่งที่เราค้นพบจากการค้นคว้าเรื่องนี้ก็คือ ขึ้นชื่อว่าเป็นมนุษย์ ไม่ว่าจะอยู่ในสังคมใดในอดีตหรือปัจจุบัน และไม่ว่าจะอยู่ภายใต้วัฒนธรรมใดและสื่อสารออกมาด้วยชื่อเรียกในภาษาอะไรก็ตาม เพศวิถีและความหลากหลายทางเพศก็เป็นเรื่องสากลที่เกี่ยวข้องกับความรู้สึกชอบไม่ชอบและตัวตนข้าง

ในของแต่ละบุคคล トラบที่ยังไม่หลุดพ้นจากกองทุกข์ เพศวิถีจะสะท้อนการขัดสายของจิตใจในแบบที่ ไม่มีปฏุชนคนใดอยู่เหนือกว่าปฏุชนคนอื่น ด้วยเหตุนี้ การที่บุคคลหนึ่งสามารถเคารพความหลากหลาย ทางเพศแบบอื่นที่แตกต่างจากของตนเองได้ หมายความว่า บุคคลนั้นอาจสามารถหยั่งเห็นธรรมชาติที่ แปรปรวนในเพศวิถีชุดต่าง ๆ ของมนุษยชาติผ่านกรูณาจิตของเขาได้นั่นเอง

อักษรย่อชื่อคัมภีร์ทางพุทธศาสนา (เรียงตามคัมภีร์พุทธ)

วิ.มหา.	พระวินัยปิฎก ภิกขุวิภังค์
วิ.ม.	พระวินัยปิฎก มหาวรรค
วิ.จ.	พระวินัยปิฎก จุฬวรรค
วิ.อ.	พระวินัยปิฎก สมันตปาสาทิกา อรรถกถา
ขุ.ธ.อ.	พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท อรรถกถา
อภ.สง.อ.	พระอภิธรรมปิฎก สังคณี อรรถกถา
วชิร.ฎีกา	วชิรพุทธฎีกา
สารตล.ฎีกา	สารัตถทีปนีฎีกา
วิมตี.ฎีกา	วิมตีวินทนีฎีกา
สีลกขณธ.ฎีกา	สีลกขณธวัคคฎีกา

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

กฤตยา อาชวนิจกุล และกาญจนา ตั้งชลทิพย์. (2551). มิติ “เพศ” ในประชากรและสังคม. [เอกสาร งานประชุมวิชาการ]. ประชากรและสังคม. 13 มีนาคม 2557. สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล. https://ipsr.mahidol.ac.th/post_research/A1-2551.

นฤพนธ์ ดั่งวิเศษ. (2563). แนวคิดเรื่อง “ความหลากหลายทางเพศ” ในกระบวนทัศน์วิทยาศาสตร์ และสังคมศาสตร์. *วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา*, 28(3), 312-339.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2559). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์*. พิมพ์ครั้งที่ 28. สำนักพิมพ์ผลิธัมม.

พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ. ๙, ราชบัณฑิต). (2559). *พจนานุกรม บาลี-ไทย*. โรงพิมพ์เลียงเชียง.

พระมหาสมปอง มุทิโต. (2542). *อภิธานวรรณนา*. โรงพิมพ์ธรรมสภา.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2532). *สมุญจลวิลาสินียา นาม ทีฆนิกายมรรคกถา สลักขณธวัคคณณา (ปฐม ภาค)* ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2532). *อภิสาลินี อภิธมมมรรคกถา ธรรมสงคณวิถณณา*. โรงพิมพ์วิญญาน.

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2534). *สมณตปาสาทิกา วินยปิฎกฏฐกถา ตติโย ภาค ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2534). *อรรถกถาภาษาไทยที่มณิกาย สี่กัณฑ์ชรรค ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2535). *พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปี ๒๕๐๐ เล่ม ๑, เล่ม ๔, เล่ม ๕*. มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2536). *สันตยอปกาลนี สีกุขนชวคคฎีกา ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2538). *วชิรพทุธิฎีกา ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. โรงพิมพ์วิญญาน.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2538). *วิมติวินยฎีกา (ทุติโย ภาค) ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. โรงพิมพ์วิญญาน.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2538). *สารตถทีปนีฎีกา (ตติโย ภาค) ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. โรงพิมพ์วิญญาน.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม ๑, เล่ม ๔, เล่ม ๗, เล่ม ๘*. มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2549). *ขุททกนิกายฎฐกถาย ธมมปทฎฐกถาวณณา ทุติโย ภาค ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2556). *อรรถกถาภาษาไทย ขุททกนิกาย ธรรมบท ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ภาค ๒*. มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2560). *อรรถกถาภาษาไทย พระวินยปิฎก สมณตปาสาทิกา ภาค ๓ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2560). *อรรถกถาภาษาไทย พระอภิธรรมปิฎก อฎฐสาลินี*. โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2525). *พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล (ชุด 91 เล่ม) เล่ม 6*. มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วิจารณ์ พานิช. (2524, พฤศจิกายน). กะเทยก็เป็นกรรมพันธุ์ (ตอนที่ 1). *นิตยสารหมอชาวบ้าน เล่มที่ 31*. <https://www.doctor.or.th/article/detail/6941>.
- วิจารณ์ พานิช, นพ. (2526, ธันวาคม). กะเทยก็เป็นกรรมพันธุ์. *นิตยสารหมอชาวบ้าน เล่มที่ 56*. <https://www.doctor.or.th/article/detail/6679>.
- วิจารณ์ พานิช. (2527, มกราคม). จะให้เป็นผู้หญิงก็โตไป จะให้เป็นผู้ชายก็เล็กไป. *นิตยสารหมอชาวบ้าน เล่มที่ 57*. <https://www.doctor.or.th/article/detail/6695>.

ภาษาอังกฤษ

- Allchin, D. (2006). Male, Female and/or -: How Does Nature Define the Sexes? *The American Biology Teacher*, 68(6), 372-375.
- Barrell, A. (2023). What does it mean to be asexual? *MedicalNewsToday*.
<https://www.medicalnewstoday.com/articles/327272>.
- Cawadias, D. (1941). Hermaphroditism: A Historical Approach. *The British Medical Journal*, 2(4222), 818-819.
- Demmer, J. (2023). What Does It Mean to Be Pansexual? *Health*. <https://www.health.com/pansexual-7104359>.
- Gannon, S. (2011). Exclusion as Language and the Language of Exclusion: Tracing Regimes of Gender through Linguistic Representations of the “Eunuch”. *Journal of the History of Sexuality*, 20(1),1-27.
- Gino Cosme. (2024). *What is Sexuality and Sexual Orientation - A Straightforward Walkthrough*.
<https://www.ginocosme.eu/blog/what-is-sexuality-sexual-orientation>.
- Goettsch, S. L. (1989). Clarifying Basic Concepts: Conceptualizing Sexuality. *The Journal of Sex Research*, 26(2), 249-255.
- National Library of Medicine. (2023). *Intersex*. <https://medlineplus.gov/ency/article/001669.htm>.
- Samie, A. (2023). *Asexuality*. Britannica. <https://www.britannica.com/topic/asexuality>.
- SDSU Research Support Services. (n.d.). *Sexual Orientation*. https://research.sdsu.edu/research_affairs/human_subjects/sexual_orientation_guidance_doc.pdf.
- Simonelli, C., Galizia, R., & Eleuteri, S. (2023). Sexuality and Sexual Orientation in the Twenty-First Century. In Carlo Bettocchi and Others (editors), *Practical Clinical Andrology*, (pp.13-23), Springer.
- The British Medical Journal. (1979). Sex And Intersex. *The British Medical Journal*, 2(6198), 1094-1095.
- The Center. (2024). *What Is LGBTQIA+?* <https://gaycenter.org/community/lgbtq/>.
- University of Warwick. (2022). *Sexuality, Sexual and Romantic Orientation, and ‘Coming Out’*.
https://warwick.ac.uk/services/wss/topics/sexuality_and_coming_out/.
- Zambon, V. (2023). *What are the different types of sexualities?* *MedicalNewsToday*.
<https://www.medicalnewstoday.com/articles/types-of-sexuality>.